

Adelės Dirsytės pedagoginis darbas (1939–1946 m.)

Straipsnyje atskleidžiamas mokytojos ir rezistentės A. Dirsytės pedagoginis darbas. Tai iki šiol nebuvo tinkamai padaryta. A. Dirsytė 1939–1946 m. dirbo penkiose mokymo įstaigose. Kadangi tuo laikotarpiu būta net keturių politinių tarpinių, mokytojų darbą labai veikė ideologinių nuostatų kaita, ypač stalinistiniais metais. Taigi mokytojos A. Dirsytės darbo istorija iš dalies atspindi Lietuvos pedagogikos raidos tendencijas. A. Dirsytės pedagoginė veikla buvo ryškiausia antruoju stalinistiniu laikotarpiu. Ji peržengė režimo nustatytas pedagogikos normas bei ribas: mokytoja ne tik nuosekliai skleidė humanistines vertybes, bet ir atvirai skatino katalikiškąjį maldingumą, surengė slaptą užklausinį tikybos mokymą ir, ko gera, netiesiogiai skatino burtis į bendruomeninę religinę praktiką. Tai vertintina kaip aktyvus priešinimasis mokinių ugdymo sovietizacijai ir ateizacijai.

ĮVADAS

Lietuvos Katalikų Bažnyčios vadinamos „Dievo tarnaitė“ A. Dirsytės gyvenimas ir darbai, jos rezistencija komunistinei švietimo sistemai ir už tai patirtos represijos – iki šiol mažai nagrinėti dalykai. Vienintelis darbas, skirtas pažinti Lietuvos mokyklų sovietizaciją ir pasipriešinimą šiam procesui, yra Vandos Kašauskienės knyga, paskelbta 2002 m.¹. Joje paliestos bendriausios temos,

apie mokyklas ir mokytojus pateiktos tik iliustratyvios žinios, taigi mokytojos A. Dirsytės veikla liko be dėmesio.

Konkretesnių **istoriografinių pastabų** vertas 2003 m. paskelbtas Mindaugo Bloznelio veikalas apie A. Dirsytę, kurio dalis skirta ir jos pedagoginiam darbui². Rašydamas apie herojės pirmąjį mokytojavimą, t. y. darbą Laikinojoje sostinėje, autorius nurodė, kad „1938 m. trumpą laiką A. Dirsytė dėstė lietuvių kalbą Kauno Saulės gimnazijos ketvirtoje klasėje“, „tačiau pagrindinis jos darbas buvo Lietuvių katalikų draugijoje“³. Liko nenurodyta, kuo pagrįsta tokia informacija. Tad šio A. Dirsytės pedagoginio darbo konstatavimas – paviršutiniškas ir nedokumentuotas.

Daugiau šis autorius parašė apie jos mokytojavimą Senojoje sostinėje⁴. Jis teigė, kad „1940 m. A. Dirsytė persikelia į Vilnių ir pradeda dirbti mokytoja mergaičių gimnazijoje, o 1942–1944 m. – Vilniaus 2-oje valstybinėje vidurinėje amatų mokykloje“. Čia pat yra žinių apie A. Dirsytės santykį su Lietuvą užėmusiais vokiečiais, apie jos dvasinį gyvenimą karo metais ir šiek tiek apie tą amatų mokyklą. Aprašymą pagyvina A. Dirsytės buvusių mokinių teiginiai. Vis dėlto apie mergaičių gimnaziją žinių nepateikta. Deja, ši teksto dalis – be nuorodų, tad susekti teiginių kilmę ir įsitikinti jų pagrįstumu be tyrimo neįmanoma.

Nuosekliau žinios pateiktos apie mokytojavimą, sugrįžus „raudoniesiems“. Pasak

atoriaus, „1944 m. rugsėjo 16 d. Adelė Dirsytė skiriama buvusios kunigaikštienės Birutės, o sovietų valdžiai atėjus pervadintos į Salomėjos Nėries vidurinę mokyklą vokiečių kalbos mokytoja“. Kartu nurodyta, kad iš trijų lygiagrečių klasių likusių mokinių buvo sudaryta 48 mokinių klasė, kurios auklėtoja paskirta A. Dirsytė. Be to, nurodyta, kad A. Dirsytė buvo Liaudies universiteto direktoriaus pavaduotoja ir vokiečių kalbos mokytoja. Dalis šių žinių neparemta jokia nuoroda, likusią dalį sudaro buvusių mokinių atsiminimai. Todėl autorius pateikia nuorodą į veikalo priedų skyrių „Liudijimai apie Adelę Dirsytę“⁵. Vis dėlto susekti, kas pateikta iš nenurodytų šaltinių, o kas iš šių liudijimų, yra keblu.

Tiek žinių, be abejo, nepakanka, todėl šio straipsnio **tikslas** – kuo išsamiau atskleisti žinomos asmenybės – A. Dirsytės – Kaune ir Vilniuje dirbtą pedagoginį darbą, o labiausiai – jos asmenybę atskleidžiančius šio darbo faktus. Šios temos **objektas** – A. Dirsytės mokytojavimas abejose Lietuvos sostinėse, t. y. pedagoginės įstaigos, darbo pradžia ir pabaiga, mokomi dalykai ir kiti pedagoginio darbo elementai, netgi politinių įvykių poveikis šioms įstaigoms ir pačiai A. Dirsytei.

Temos objektą pažinti padeda lyg ir gausūs, bet vis dėlto fragmentiški **istoriniai šaltiniai**, ypač Lietuvos Respublikos Švietimo ministerijos ir Lietuvos TSR Švietimo liaudies komisariato dokumentai, esantys Lietuvos centriniam valstybės archyve (LCVA)⁶. Nurodytina ir A. Dirsytės bei kitų asmenų baudžiamoji byla, esanti Lietuvos ypatingajame archyve⁷, taip pat A. Dirsytės auklėtinių ir mokinių liudijimai⁸. Temos nagrinėjimo ir atskleidimo **metodai** – istoriografijos bei šaltinių tekstologinė analizė, surinktų duomenų faktografinė analizė, taip pat jų teikiamų žinių sintezė bei aprašymas.

KAUNO LAIKOTARPIS

Jau minėjome, kad nepateikdamas nuorodos dr. M. Bloznelis teigė, jog „1938 m. trumpą laiką A. Dirsytė dėstė lietuvių kalbą Kauno Saulės gimnazijos ketvirtoje klasėje“. Ši žinia paimta iš S. Ivanausko publicistinio straipsnio⁹, kuriame nurodyta, kad „1938-aisiais Saulės gimnazijos Žaliakalnyje ketvirtoje klasėje A. Dirsytė dėstė lietuvių kalbą“. Straipsnio paantraštės žodžiai „prisiminimų nuotrupos“ leidžia daryti prielaidą, kad apie šį mokytojavimą žinojo pats autorius, t. y. A. Dirsytės sesers Kotrynos sūnus ir jos pačios globotinis¹⁰. Visgi knyga apie A. Dirsytę nurodo, kad liudininkė A. Ubeikaitė „mokėsi kazimieriečių Saulės gimnazijoje Kaune, kur kurį laiką dėstė A. Dirsytė“, bet pati A. Ubeikaitė to nemini¹¹. Kur kas svarbiau, kad archyviniai dokumentai teikia kitokias žinias.

Sprendžiant pagal Vytauto Didžiojo universiteto (toliau – VDU) Teologijos ir filosofijos fakulteto Švietimo ministerijai pateiktą 1935 m. birželio 14 d.¹² pažymėjimą apie A. Dirsytės studijas ir egzaminus, peršasi išvada, kad ji norėjo mokytojauti nuo 1935 m. rugsėjo. Šią prielaidą pagrindžia tą pačią dieną A. Dirsytės rašytas prašymas švietimo ministrui: „Nuolankiai prašau Ekscelenciją skirti mane vidurinės mokyklos vokiečių kalbos mokytoja“. Tarp kitų duomenų nurodyta, kad prašytoja gyvenanti Pramislavos vienkiamyje.¹³ Vis dėlto trūksta duomenų apie jos tokį ankstyvą pedagoginį darbą. Tikėtina, kad ji anuomet šio darbo negavo.

Iš archyvinių raštų galima spręsti, kad A. Dirsytė mokytojauti pradėjo ne 1935 m. ir ne 1938 m., kad ji dirbo ne Saulės gimnazijoje. Jos pačios 1941 m. vasario 17 d. užpildyta ir pasirašyta anketa (dalis „Gyvenimo aprašymas“) nurodo: „Nuo 1939 m. vasario mėn. 26 d. mokytojauju“. Darbo vietą rodo šios anketos 26 punktas: „Kaunas, Žemaičių 29; V. J. D-jos Mergaičių Ruošos-Amatų

Mokykla“. Be to, nurodyta, kad čia ji dirbo nuo 1939 m. vasario 26 d. iki 1940 m. rugsėjo 1 d. ir kad atleidimo priežastis – „mokyklos uždarymas“.¹⁴

Santrumpa „V. J. D-jos“ reiškia, kad mokykla priklausė Vaikelio Jėzaus draugijai. LCVA yra šios draugijos dokumentų. Archyvinio fondo pažyma rodo, kad draugijos ištakos siekia 1919 m., kad „draugijos tikslas buvo remti pavargėlius, beturčius, ligonius“, kad ji „teikė pašalpas, rūpinosi ligoniais ir mirusiųjų laidojimu, steigė ir laikė senelių, našlaičių prieglaudas, priežiūros namus, bendro lavinimo ir specialiasis mokyklas, bibliotekas, skaityklas, rengė parodas, tarpininkavo ieškant darbo“. Pažymoje nurodyta Žemesnioji mergaičių amatų ir ruošos mokykla.¹⁵

Apie šią mokyklą informuoja jos direktorės Švietimo ministerijai siųsti raštai. „Bendros žinios apie mokyklą“¹⁶ nurodo tikslų jos pavadinimą – „Vaikelio Jėzaus draugijos Mergaičių amatų-ruošos mokykla“. Rašte pažymėta, kad mokykla yra trijų klasių, kad ją išlaiko ministerija bei draugija. Be to, pažymėta, kad ministro įsakymu nuo 1938 m. lapkričio 1 d. mokykla buvo suspenduota, o ministro įsakymu nuo 1939 m. sausio 27 d. jai leista veikti. Tokiomis aplinkybėmis A. Dirsytė tapo šios mokyklos darbuotoja.

1938 m. lapkričio 7 d. įsakymu nurodyta, kad, „pairus Vaikelio Jėzaus dr-jos Žemesniosios mergaičių amatų[-]ruošos mokyklos drausmei ir auklėjimo bei mokymo darbui ir mokytojų daugumai atsisakius vykdyti Švietimo ministerijos nurodymus mokyklos tvarkai sugrąžinti“, šios mokyklos veikimas nuo tų metų lapkričio 1 d. suspenduojamas. Be to, iš darbo atleidžiama direktorė, 5 mokytojai ir 4 instruktorės.¹⁷ Nepanašu, kad mokyklos suspendavimo motyvacija buvo išsamiai apibūdinta. Peršasi prielaida, kad būta katalikiškos mokymo įstaigos bei tautininkų valdomos ministerijos susikirtimo.

1939 m. sausio 27 d. įsakymu „Kauno V. Jėzaus d-jos Žemesniajai mergaičių ama-

tų-ruošos mokyklai“ leidžiama veikti nuo tų metų sausio 21 d. Paskiriama direktorė, šešios jaunesniosios mokytojos ir viena jaunesnioji instruktorė, tačiau visos – „laisvai samdomomis teisėmis“. Be to, mokytojos ir instruktorė, iš kurių pirmoji nurodyta A. Dirsytė, skiriamos pareigoms laikotarpiui nuo sausio 26 d. iki rugpjūčio 1 d.¹⁸ Tai reiškia, kad maždaug tuo metu ministerija ketino svarstyti šios mokyklos pokyčius ir naujųjų pedagogų darbą, kad tokiu pagrindu leistų ar draustų veikti bei dirbti. Tad studijų dar nebaigusi A. Dirsytė po sausio 27 d., o gal nuo vasario 26 d., kaip nurodo jos vėlesnės, jau minėtos pedagoginio darbo anketos, ėmė darbuotis veiklą atnaujinančioje, bet „ant plauko kabančioje“ mokykloje. Ko gera, tai buvo džiugus, bet ir nerimo kupinas laikas.

Ministerijai nusiųsta 1938–1939 mokslo metų lentelė¹⁹ atspindinti tą metą, kai A. Dirsytė ir kitos naujos mokytojos pradėjo dirbti šioje mokykloje. Mokykla turėjo keturis skyrius: kulinarijos, audimo, siuvimo ir mezgimo. Kadangi mokytoja A. Dirsytė buvo vokiečių ir lietuvių kalbų specialistė, greičiausiai mokykloje buvo mokoma arba reikėjo pradėti mokyti ir bendrojo lavinimo dalykų. Tai rodo tolesnė informacija: A. Dirsytė šioje mokykloje mokė lietuvių kalbos ir literatūros. Vis dėlto norint išsiaiškinti, ar šių dalykų mokykloje buvo mokyta anksčiau, ar tai buvo inovacija, reikėtų atrasti bei išnagrinėti šios įstaigos mokymo programas.

Priartėjus vasaros atostogoms A. Dirsytės mokytojavimo laikas buvo pratęstas vieneriems mokslo metams. 1939 m. birželio 16 d. įsaku švietimo ministras leido Vaikelio Jėzaus draugijos amatų ir ruošos mokyklos laikinai jaunesniosios mokytojos pareigas einančioms keturioms darbuotojoms, kurių pirmoji yra A. Dirsytė, dirbti iki 1940 m. rugsėjo 1 d.²⁰ Tad mokyklos padėtis iš esmės nepasikeitė, t. y. valdžia tik pratęsė galimybę dirbti, tačiau šis sprendimas mokyklos padėčiai stabilumo (ko gera) nesuteikė. Tiesa,

objektyvumo vardan reikia pažymėti, kad ta pati įsakymų knyga nurodo, kad panašios tvarkos buvo laikomasi ir kitų specialiųjų mokyklų atžvilgiu.

Pagal mokyklos 1940 m. „Apyskaitą“²¹, pedagoginis sąstatas – 13 darbuotojų, tarp kurių buvo 12 moterų. Visi mokytojai – lietuviai ir katalikai. Išsilavinimo skirtumai – ženklūs. „Mokomojo personalo“ lentelėje²² pažymėta, kad tik du mokytojai – direktorė Ona Zaštautaitė ir kunigas Edvardas Simaška – užbaigę edukacinio pobūdžio studijas ir gavę diplomus. Po jų nurodyta A. Dirsytė, kuri baigusi „lituanistiką ir germanistiką ir[,] be diplominių, išlaikiusi visus egzaminus“. Visi trys mokėsi VDU, tiksliau – Teologijos ir filosofijos fakultete. Kitų dešimties mokytojų išsilavinimas toks: aukštasis muzikos, ekonomikos ir žemės ūkio; vidurinis ar aukštesnysis dailės mokslų; gimnazija bei įvairūs kursai. Mokyklos pedagogai – gana jauni, jų amžiaus vidurkis – 31,5 metų, dalis jų visai neseniai baigė mokslus, kai kurie tebestudijavo. Tad mokytoja A. Dirsytė, nors ir nebaigusi studijų, buvo kvalifikuota, daugmaž bendraamžė, ji galėjo jaustis visaverte mokytojų bendruomenės nare. Vis dėlto atsižvelgus į jos darbo atlyginimo dydį galima teigti, kad ji buvo viena mokyklos „vargo pelių“²³.

Minėta 1938–1939 m. m. lentelė rodo, kad tais metais pirmąją mokyklos klasę baigė 27, antrąją – irgi 27, o trečiąją (visą mokymo kursą) – 34 mergaitės. Kelioms išstojus, naujais mokslo metais liko 48 mokinės. Vis dėlto naujokių į ankstesnius profilinius skyrius nepriimta. Užtat 41 mergaitė buvo priimama į naują – Namų ūkio – klasę. Taip buvo keičiamas mokyklos profilis, t. y. atsisakoma mokyti pramoninės krypties specialybių ir diegiamas individualaus ūkio vedimo mokymas. Kokia šios reformos priežastis, yra atskiro tyrimo reikalas. Aišku viena, kad toks pertvarkymas atitiko tradicinį katalikišką požiūrį į moters pareigas.

Kita lentelė²⁴ rodo, kad iki 1939 m. rugsėjo 15 d. į mokyklos Namų ūkio skyrių stėjo mokyti 107 mergaitės, iš kurių dauguma – 98 – buvo užbaigusios (bendrojo lavinimo) 4 skyrius, t. y. pradinę mokyklą. Tačiau priimtos buvo tik 44. Taigi mergaičių su pradiniu išsilavinimu, kurios norėjo mokyti namų ūkio reikalų, nestigo, bet priėmimo kvota daugeliui jų tokios galimybės nesuteikė. Be to, ši lentelė patvirtina, kad į kitus – audimo, siuvimo ir mezgimo – skyrius nebebuvo priimama.

1939–1940 mokslo metų klasių pobūdis ir mokinių skaičius nurodytas minėtame raštinėje „Bendros žinios apie mokyklą“. Pirmąją, arba Namų ūkio, klasę sudarė 44 mokinės, o antrąją ir trečiąją – 22–23 buvusių profilinių skyrių mokinės, kurių vienos mokėsi siūti, kitos – megzti, trečios – austi. Taigi mokyklos pertvarka vyko. Mokytoja A. Dirsytė buvo šių pokyčių dalyvė.

1939 m. rugsėjo 6 d. raštas²⁵ teikia duomenis apie 98 mokinių geografinę kilmę. Daugiausiai buvo vietinių mergaičių (30 – iš Kauno miesto, 5 – iš Kauno apskrities), kitos – iš tų apskričių, su kuriomis buvo geras susisiekimas (10 – iš Ukmergės, po 7 – iš Utenos, Marijampolės ir Vilkaviškio, 6 – iš Alytaus) arba kurios buvo arti (po 5 – iš Kėdainių ir Šakių). Iš kitų apskričių mokinių buvo šiek tiek ar net ženkliai mažiau. [Stigo tik mokinių iš Klaipėdos miesto ir srities, taip pat iš Vilniaus miesto ir srities, nes Klaipėdos sritį buvo užėmusi hitlerinė Vokietija, o Vilniaus kraštas vis dar priklausė Lenkijai.]

Faktas, kad nemaža dalis mokinių buvo kaunietės, bei teorinė galimybė, kad kita dalis mokinių buvo provincijos miestų gyventojos, dar neleidžia teigti, kad šios mokinės pasižymėjo didmiesčio jaunimo kultūrinio pranašumu prieš provincijos bendraamžes. Šį teiginį remia anksčiau nurodytos žinios apie daugelio mokinių pradinį išsilavinimą bei toliau pateikiami duomenys

apie mokinių amžių. Duomenų sugretinimas rodo, kad reta kuri keturiolikmetė ar vyresnė mokinė buvo baigusi daugiau kaip keturias mokyklos klases. Taigi šių mokinių išsilavinimas, palyginti su kitų bendraamžių, buvo gerokai žemesnis.

Mokykloje, kurioje dirbo A. Dirsytė, mokinių amžius svyravo nuo 13 iki 20 metų, bet daugumą sudarė 14–15 metų mergaitės²⁶. Nors jų mokytoja A. Dirsytė buvo gana jauna, t. y. 30–31 metų, vis dėlto – maždaug dvigubai vyresnė už mokes. Kaip minėta, dauguma mergaičių tebuvo baigusios pradinę mokyklą. Tad mokinių ir A. Dirsytės išsilavinimo skirtumas – didžiulis. Vis dėlto tikėtina, kad iš žemdirbių kilusi ir pedagogiką bei psichologiją studijavusi A. Dirsytė neturėjo didelių sunkumų, bendraudama su mokinėmis.

Tiek mokinių pradinis išsilavinimas, tiek provinciali kilmė, tiek pasirinkta specialybė leidžia spręsti, jog A. Dirsytė, universiteto studijas bebaigianti mokytoja, kurios pagrindinė specialybė – germanistika, norėjo dirbti su aukštesnio išsilavinimo bei aukštesnių siekių merginomis. Vis dėlto dirbti amatų ir ruošos mokykloje reiškė kukliai tarnauti savo tėvynei Lietuvai, t. y. rūpintis jos eilinių paauglių ir jaunuolių išsilavinimu.

1940 m. birželio pradžioje A. Dirsytė pagaliau užbaigė studijas²⁷. Atėjo laikas, apie kurį (matyt) ilgai svajota, t. y. dabar buvo galima atsidavusiai dirbti tautos jaunimo labui. Deja, birželio 15 d. šalį užliejo „raudonasis tvanas“. Vis dėlto vasaros atostogų pradžioje permainos mokyklų nepalietė. Švietimo ministro įsakymai rodo, kad darbai buvo tęsiami. Pavyzdžiui, liepos 8 d. įsakymu „Kauno V. Jėzaus d-jos Žemesniosios mergaičių amatų-ruošos mokyklos“ laikinai įdarbintoms jaunesniosioms mokytojoms, tarp kurių – A. Dirsytė, pareigas leista eiti iki 1941 m. rugsėjo 1 d.²⁸

Pati mokytoja A. Dirsytė savo darbą šioje mokykloje vertino palankiai. Apie tai randa-

me jos rašte naujosios valdžios „ponui švietimo ministrui“, kurį ministerija gavo 1940 m. liepos 10 d.: „[...] su didžiausiu pamėgimu dirbu V. J. dr-jos Mergaičių amatų-ruošos mokykloje, kurioje mokosi neturtingiausias liaudies dukterys. Jų švietimui su visu pasiaukojimu ir meile noriu ir toliau atsidėti“²⁹. Akivaizdu, kad šiam raštui žodžiai rinkti iš to laikmečio ideologijai tinkamos leksikos. Tačiau su tiesa A. Dirsytė neprasilenkė, kadangi Vaikelio Jėzaus draugija rūpinosi skurstančiaisiais.

Nors darbas patiko, uždario teikiamos galimybės buvo menkos. A. Dirsytė skundėsi, kad ji turinti „tik 6 savaitines lietuvių kalbos ir literatūros pamokas, iš kurių nei minimalių pragyvenimui sąlygų susidaryti“ negalinti. Šio rašto ministrui esmė – prašymas skirti į mokytojos tarnybą. Ji labai pageidautų dirbti kurioje nors Kauno gimnazijoje. Taigi jaunoji mokytoja norėjo dirbti tiek amatų ir ruošos mokykloje, tiek gimnazijoje. Rašte ministrui nurodytas ir A. Dirsytės gyvenamosios vietos adresas: Napoleono gatvė, 20 namas, 2 butas. Ar šis namas išliko ir koks būtų dabartinis jo adresas – atskiro tyrimo reikalas³⁰.

Prie šio prašymo buvo pridėti keli dokumentai: trumpas gyvenimo aprašymas, gydytojo liudijimas apie sveikatą ir studijų baigimo pažymėjimas³¹. Sveikatos liudijimu buvo užtikrinama, kad liepos 5 d. A. Dirsytė buvo patikrinta ir „jokios limpamosios ligos nei kokios nors kūno ydos“ nerasta. Tad ji buvo sveika, galėjo toliau dirbti pedagogės darbą. Tačiau tolesni duomenys rodo, kad tam sutrukdė švietimo sistemos vadovybės sprendimas.

Greito atsakymo iš „raudonai perdažomos“ ministerijos, arba „liaudies komisarato“, A. Dirsytė nesulaukė, tad ir naujo darbo negavo. Atsitiko dar blogiau. Minėta, kad 1940 m. liepos 8 d. A. Dirsytei kaip ir jos bendradarbėms leista buvo eiti pareigas dar vienerius mokslo metus. Bet netrukus,

rugpjūčio 9 d. įsakymu, Mergaičių amatų ir ruošos mokykla nuo rugpjūčio 20 d. turėjo būti uždaryta, o visos mokytojos (įskaitant A. Dirsytę) nuo tos dienos atleistos³². A. Dirsytė apie mokyklos likvidavimą ir jos pačios atleidimą sužinojo (ko gera) po atostogų, nes pagal minėtą 1941 m. vasario 17 d. anketą ji buvo šios mokyklos darbuotoja, kol buvo atleista 1940 m. rugsėjo 1 d. mokyklą uždarius³³. Taigi A. Dirsytė liko be darbo.

Tokia įvykių eiga privertė ją ieškoti kitų galimybių. Raudonosios sprespaudos sąlygomis VDU Teologijos ir filosofijos fakulteto diplomą bei mokytojos darbo įgūdžiai nedaug ką reiškė. Teko rūpintis papildoma kvalifikacija, tiksliau – ją įrodančiais dokumentais. 1940 m. rugsėjo 12 d. raštu A. Dirsytė savojo „Alma Mater“ – VDU, pervadinto Kauno universitetu, rektoriaus prašė „leisti [...] studentų teisėmis [...] klausyti marksizmo-leninizmo mokslo ir rusų kalbą“³⁴. Čia pat yra rektoriaus ar jo vardu užrašyta rezoliucija: „Galima priimti hospitanto teisėmis“, t. y. kaip svečių ar laisvą klausytoją. Vėlesniame – rugsėjo 25 dienos – rašte A. Dirsytė švietimo liaudies komisaro prašė, kad ją skirtų „vokiečių kalbos mokytoja suaugusių švietimui Kaune arba Vilniuje“. Paskyrimo į šiuos miestus ji prašanti, kadangi norinti „mokyti rusų kalbą ir studijuoti marksizmo-leninizmo mokslą“³⁵.

Kadangi A. Dirsytė siekė mokyti šių dalykų ir žinojo apie suaugusiųjų mokymo galimybes, peršasi išvada, kad ji, netekusi darbo amatų ir ruošos mokykloje, kreipėsi į naujuosius švietimo vadovus, o šie patarė mokyti to, kas svarbiausia norint įsidarbinti. Kad ir kaip ten būtų, nėra pagrindo manyti, kad jaunoji mokytoja, vos baigusi studijas Teologijos ir filosofijos fakultete, būtų norėjusi persikvalifikuoti. Nėra žinių, kad ji naujų dalykų mokėsi ar pasižymėjo tos srities gebėjimais ir žiniomis. Tolesni duomenys rodo, kad ji nemokėjo rusų kalbos. Išvada – A. Dirsytė stengėsi gauti jos išsilavinimui

tinkantį darbą, o naujųjų mokslų, aplinkybėms nebevečiant, nesimokė.

Suaugusiųjų mokymą administravo Švietimo komisariato Suaugusiųjų švietimo valdyba, tad mokytojos A. Dirsytės prašymas turėjo atsiderėti ant šio padalinio tarnautojo stalo. Dar prieš tai ją užtarė Vilniaus nepilnosios vidurinės suaugusiųjų mokyklos direktorius A. Kairelis. Jis, ko gera, su A. Dirsyte buvo kalbėjęs ar bent jau apie ją žinojo. Direktorius ant savo vizitinės kortelės, kuri vėliau buvo prisegta prie teikiamo prašymo, užrašė palankų atsiliepimą: „Drg. Inspektoriau, čia paduotas Dirsytės Adelės prašymas skirti [ją] vokiečių k. mokytoja. Labai sąžininga darbininkė. Paskyrus ją mokytoja, aš esu tikras[,] kad vokiečių k. bus gerai pastatyta.“³⁶ Galbūt tai lėmė, kad ant mokytojos prašymo buvo uždėtos palankios rezoliucijos. Pirmąja – be datos – siūloma A. Dirsytę „skirti Vilniaus nepilnos vidurinės mokyklos suaugusiems vokiečių kalbos mokytoja“. Antrąja – datuota spalio 9 d. – A. Dirsytė skiriama šiam darbui nuo spalio 10 d.

VILNIAUS LAIKOTARPIS

Aukščiau minėta, kad M. Bloznelis daugiau parašė apie A. Dirsytės mokytojavimą Vilniuje, bet pradiniam laikotarpiui – 1940–1941 m. – skirtas tik vienas sakiny: „1940 m. A. Dirsytė persikelia į Vilnių ir pradeda dirbti mokytoja mergaičių gimnazijoje [...]“³⁷. Autorius nenurodė, kuo paremtas šis teiginys, bet nėra abejonių, kad minėtu S. Ivanausko straipsniu. Jame teigiama, kad „1940-aisiais A. Dirsytė persikelia į Vilnių, dirba mokytoja mergaičių gimnazijoje [...]“. Vis dėlto S. Ivanausko paskelbtam ir M. Bloznelio pakartotam teiginiui prieštarauja toliau pateikiami faktai.

Minėtomis 1941 m. vasario 17 d., kovo 7 d. ir balandžio 2 d. anketomis mokytoja

A. Dirsytė nurodė, kad ji dirba Vilniaus nepilnos vidurinės mokyklos suaugusiems mokytoja, arba Vilniaus nepilnosios mokyklos suaugusiems vokiečių kalbos mokytoja. Be to, nurodė turinti polinkį literatūrai ir gerai mokanti lietuvių ir vokiečių, silpnai – rusų ir lenkų kalbas. Pirmųjų dviejų kalbų mokėjimo lygmuo – žodžiu ir raštu, antrųjų dviejų – tik žodžiu.³⁸ Duomenis apie šią darbovietę patvirtina ir žinias apie darbo joje pradžia suteikia A. Dirsytės gyvenimo 1941 m. liepos 24 d. aprašymas. Jame nurodoma, kad ji nuo 1940 m. spalio dirbo Vilniaus nepilnoje vidurinėje suaugusiųjų mokykloje³⁹.

Ši mokykla, kaip ir kitos Lietuvoje veikusios tokio profilio mokyklos, buvo šaliai primetamos švietimo sistemos dalys. Jos buvo įsteigtos pagal LTSR Liaudies Komisarų Tarybos 1940 m. rugsėjo 13 d. nutarimą „Apie suaugusiems šviesti [skirtų] pilnų ir nepilnų vidurinių mokyklų steigimą“⁴⁰, kuriuo leidžiama steigti Kauno ir Vilniaus pilnąsias, taip pat šių ir dar aštuonių miestų nepilnąsias mokyklas. Vilniaus nepilnoji vidurinė mokykla suaugusiems buvo įsikūrusi Ožeškienės gatvės 9-ajame name⁴¹, bet nežinia, ar tas pastatas išlikęs, o jeigu ir išlikęs, neaišku, koks jo dabartinis adresas.

A. Dirsytės paskyrimo į šią mokyklą laiką nurodo LTSR Švietimo komisaro A. Venčlovos 1940 m. spalio 10 d. įsakymas⁴². Juo (be kita ko) „į Vilniaus nepilnąją vidurinę mokyklą suaugusiems nuo š. m. spalio mėn. 10 d.“ jaunesniaisiais mokytojais skiriami 6 asmenys, tarp jų – A. Dirsytė. (Visi jie paskirti ne laikinam, o nuolatiniam darbui.) Mokyklos direktoriui apie paskyrimą buvo pranešta spalio 14 dienos raštu⁴³, taigi A. Dirsytė galėjo būti priimta nuo minėtos dienos, bet (veikiausiai) įdarbinta kiek vėliau. Žinoma, buvo laikoma, kad jos darbo pradžia – spalio 10 d.⁴⁴ Tarp rastų dokumentų, kur A. Dirsytė įrašyta kaip šios mokyklos darbuotoja, pirmasis – spalio 29 d. Pedagogų tarybos susirinkimo protokolo nuorašas⁴⁵.

Šis dokumentas buvo pirmasis mokyklos Pedagogų tarybos posėdžio protokolas, o pedagogų susirinkimo pirmuoju dalyviu nurodytas „komisaras Liudas Gira“⁴⁶. Iš posėdžio darbotvarkės galima spręsti, kad jis atvyko mokyklos paruošimo darbui tikslu. Po įžanginių raginimų ir pažadų susirinkimas patvirtino priėmimo į mokyklą rezultatus ir priimtųjų suskirstymą į klases. Kadangi buvo sudarytos ne tik žemiausios – penktosios, bet ir šeštosios bei septintosios klasės, galima spręsti, kad mokykla buvo tik pradėta organizuoti. Tad mokytoja A. Dirsytė, kaip ir kiti kartu su ja paskirti jaunesnieji mokytojai, pradėjo šioje mokykloje dirbti dar iki jos atidarymo.

Vilniaus nepilnoji suaugusiųjų mokykla turėjo būti dvikalbė, t. y. skirta mokyti lietuvių ir lenkų kalbomis. Tai lėmė, kad mokyklos pedagogai buvo ne tik lietuviai, bet ir lenkai ar šių kultūrai priklausantys kitų tautybių asmenys. Vis dėlto pedagogų – lietuvių ir lenkų – kiekybinis santykis nebuvo lygus. Pvz., iš 17 pedagogų, kurie dirbo 1941 m. vasario 26 d., net 12 buvo lietuviai ir lietuvės, 4 – lenkai ir lenkės, 1 – žydas⁴⁷. Taigi mokytojų lietuvių buvo ženkliai daugiau.

Kiekybinė disproporcija buvo ir tarp mokinių, bet atvirkštinė. Minėtasis 1940 m. spalio 29 dienos susirinkimo protokolo nuorašas rodo, kad mokiniai buvo suskirstyti į lietuvių ir lenkų klases, nors (pagal asmenvardžius) tarp pirmųjų, o ypač tarp antrųjų buvo daug žydų, vienas kitas rusų ar ukrainiečių kilmės asmuo. Lietuvių kalba turėjo būti mokoma tik 4 klasėse (V a, V b, VI a, VII a), o lenkų kalba – net 8 (V c, V d, V e, V f, V g, VI b, VI c, VII b). Be to, per porą dienų buvo sudarytos ir patvirtintos dar dvi lenkų kalba mokomųjų klasės – V h ir V i⁴⁸. Taigi lenkiškųjų klasių buvo daugiau negu dvigubai.

Netrukus, spalio 31 d., Pedagogų taryba patvirtino mokytojų darbo sritis ir krūvį⁴⁹. A. Dirsytė paskirta mokyti vokiečių kalbos

V a, V b, V c, V d, VI a, VI b, VI c, VII a ir VII b klasėse (22 pamokos) ir būti V b klasės vedėja (4 pamokos), t. y. ji turėjo dirbti su visomis lietuvių klasėmis ir dauguma lenkų klasių. Jai teko būti antradieniais kartu su mokytoja [M.] Bitlieriuviene. Tolesni faktai rodo, kad pastaroji buvo linkusi prisidėti diegiant „tarybinę sistemą“. A. Dirsytė negalėjo būti jos draugė.

To paties susirinkimo metu keliems mokytojams pavesta sudaryti pamokų tvarkaraščius, o viena mokytojų „išskėlė reikalą pateikti mokytojams mokslo planus“, ir „prieita išvados, kad [...] mokykla šiais metais negalės įvykdyti normalaus mokslo plano, nes visai nebus I mokslo ketvirčio“⁵⁰. Direktorius patarė „mokytojams, kol nėra griežtos Liaudies šv[ietimo] kom[isariato] išdirbtos mokslo programos, laikytis savo pedagoginės praktikos, įgytų metodų ir mokslo medžiagą šiais mokslo metais skirstyti savo nuožiūra ir atsakomybe“⁵¹. Vadinas, mokytoja A. Dirsytė galėjo kūrybiškai taikyti Kaune įgytą mokymo patirtį, bet tai nebuvo paprasta. Kaune jai teko mokyti paaugles lietuves, o Vilniuje reikėjo pasiruošti suaugusiųjų – lietuvių, lenkų ir žydų – mokymui.

Nors mokymo plano nebuvo, o mokytį dar nepradėta, „politiniai“ reikalai tvarkėsi sparčiau. Švietimo komisariato dokumentai rodo, kad Vilniaus nepilnoji suaugusiųjų mokykla nuo pirmųjų dienų buvo „dažoma raudonai“⁵². A. Dirsytė prie to „dažymo“ neprisidėjo, t. y. netapo „raudonų švenčių“ organizatore, tokio pobūdžio sienlaikraščio bendradarbe ar komjaunimo grupelės kūrėja⁵³. Ko gera, brukama „raudonoji tvarka“ krikščioniškomis vertybėmis gyvenančiai mokytojai galėjo atrodyti lyg absurdiška, įkyri, bet ir pavojinga kakofonija.

Giminingos įstaigos – Vilniaus pilnosios vidurinės suaugusiųjų mokyklos – direktoriaus teigimu, abiejų mokyklų atidarymo šventė „sutapo su Spalio revoliucijos švente“⁵⁴. Tad po jos (nuo lapkričio 8 d.) moky-

kla, kur A. Dirsytė jau beveik du mėnesius darbuosi, veikė oficialiai. Deja, netrukus mokyklos „dažymas raudonai“ įgavo labai sodrų – stalinizmo – atspalvį. Tai rodo Pedagogų tarybos lapkričio 11 d. susirinkimo protokolo nuorašas⁵⁵. Kadangi daugelis jo teiginių padeda giliau pažinti A. Dirsytės darbo šioje mokykloje sąlygas, ryškiausiai vertėtų pacituoti.

Direktorius „painformavo [...] kaip ateityje reikės dirbti. [...] Mokymas turi būti vedamas griežtai socialistinėje dvasioje. [...] Klasių vedėjai privalo [...] įgyvendinti marksistinę [...] pasaulėžiūrą. Klasių vedėjai [...] turi kovoti prieš kontrrevoliucionierius, jei būtų pastebėta tokių reiškinių, imtis griežtų priemonių. [...] Pedagogai privalo kuo greičiausia[i] susipažinti [su] socialistine bolševistine pasaulėžiūra, todėl [...] privalo kuo skubiau įsigyti ir studijuoti komunistų partijos istor[i]ją, Lenino ir Stalino raštus.“ Suprantama, direktorius pateikė ne tik šiuos naujosios valdžios ideologinius „perliukus“, bet ir ne tokių tendencijų, netgi praktiškų minčių.

Direktoriui antrino mokytojas A. Bitlierius. Jis teigė, kad „mokykloje yra daug kontrrevoliucionierių[,] ir mokytojai įvykiams turėtų užbėgti už akių“. Mokytoja A. Strimaitytė tarsi visų mokytojų vardu pareiškė, kad „pedagogas niekad nevensia darbo ir šiuo momentu jis neat[si]sakys [to], ko iš jo pareikalauš Šv[ietimo] liaudies komisariatas ir kompartija“. Po šių pareiškimų A. Dirsytė paprašė „konkrečių instrukcijų dėl socialistinio auklėjimo“⁵⁶. Panašu, kad šitaip ji pabandė netiesiogiai parodyti minėtų pedagogų išsakytų minčių deklaratyvumą ir absurdiškumą.

Lapkritį trumpam sužibo viltis, kad bus galima pereiti į kitą mokyklą. Atsiliepiant į minėtąją A. Dirsytės 1940 m. liepos 10 d. prašymą „ponui švietimo ministrui“, tų pačių metų lapkričio 5 dienos raštu ji buvo pakviesta atvykti pas Vidurinių mokyklų valdybos vyr. inspektorius pokalbiui dėl

darbo.⁵⁷ Nežinoma, kada A. Dirsytė atvyko, bet tikėtina, kad ne anksčiau kaip už savaitės kitos, nes laiškas buvo išsiųstas senuoju adresu, t. y. į Kauną. Tarnautojas ant kvietimo dublikato užrašė: „Gavusi kitą tarnybą“. Neabejotina, kad taip minimas Vilniaus nepilnosios mokyklos suaugusiems vokiečių kalbos mokytojos darbas ir kad prašyta gimnazijos mokytojos tarnyba nesuteikta. A. Dirsytei liko tas vienas suaugusiųjų mokytojos darbas, kuris buvo (neabejotina) skurdžiai apmokamas ir (tikėtina) nelabai įdomus.

Prasidedant mokyklos stalinizacijai, vis labiau ryškėjo jos vedlių tarpusavio kova. Pedagogų tarybos posėdis lapkričio 26 d. svarstė pasiruošimo rinkimams į TSRS Aukščiausiąją Tarybą reikalus⁵⁸. Mokytojas A. Bitlierius aiškino, „kaip reikia mokykloje praveisti priešrinkiminę agitaciją“ ir prašė „klasių vedėjų patiekti [...] sąrašus, kiek žmonių gali dalyvauti rinkimuose“. Tačiau direktorius A. Kairelis pareiškė, „kad jis neturįs [...] žinių, kad mok. Bitlieriui pavesta [...] mokykloje praveisti priešrinkiminę propagandą“. Rezultatas – buvo išrinkta komisija, kuri privalėjo rūpintis šiais rinkimais ir į kurią A. Bitlierius nepateko. Iš protokolo nuorašo galima spręsti, kad A. Dirsytė šias „batalijas“ stebėjo pasyviai.

Kova dėl vietos po „kompartijos saule“ nesibaigė. Suaugusiųjų švietimo valdybai nurodžius, nuo lapkričio 29 d. iki gruodžio 4 d. buvo apklausiami mokytojai, o jų liudijimai buvo užrašyti⁵⁹. Dalis liudijimų rodo, kad aštrios direktoriaus A. Kairelio ir mokytojo A. Bitlieriaus konfrontacijos būta nuo minėtų švenčių išvakarių. Kita dalis liudijimų atspindi vien jų susikirtimus organizuojant rinkiminę propagandą. Gruodžio 3 d. mokytoja A. Dirsytė kalbėjo tik apie pastarąjį dalyką⁶⁰. Ji lakoniškai apibūdino konfliktuojančiųjų veiksmus. Pažymėtina, kad diena anksčiau Pedagogų taryba (direktoriui pasiūlius) rinkiminei propagandai lietuviškoms klasėms paskyrė mokytoją

A. Bitlierių. Tai reiškia, kad V b klasės vedėjai nereikėjo agituoti savo auklėtinių už neva „demokratinį rinkimus“⁶¹.

Nepaisant mokyklą administruojančios valdybos įsikišimo, konfliktas ruseno. Šios valdybos inicijuotos dar vienos mokytojų apklausos dokumentas rodo, kad mokytojas A. Bitlierius 1941 m. sausio 21 dienos raštu apskundė direktorių A. Kairelį⁶². Apklausa vyko nuo vasario 1 d. iki 20 d.⁶³ Sprendžiant pagal mokytojų teiginius, direktorius buvo apskūstas, nes mokykla „Spalio revoliucijos“ eitynių metu neturėjo Lenino portreto, be to, direktorius neva kliudęs rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą agitacijai ir neva pasisakęs prieš rusų kalbos mokymąsi.

Pirmąją apklausos dieną A. Dirsytė teigusi, kad „Lenino paveikslo, Spalio revoliuciją minint, [...] mokykla neturėjo. Gedimino gatvėje priešais mūsų mokyklą sustojusi mūsų eiseną nebuvo.“⁶⁴ Taigi A. Dirsytė šioje „eisenoje“ dalyvavo, o jos mokykla buvusi Gedimino prospekte. A. Dirsytė, netiesiogiai gindama apkaltintąjį direktorių, atsakė į dar kelis tyrėjų klausimus. Pvz., ji teigė, kad „priešrinkiminiuose pasiruošimo rateliuose dalyvavau ir nepastebėjau, kad dir. Kairelis būtų bet kokių trukdymų daręs. Direktorius Kairelis patsai rusų kalbos uoliai mokosi, taigi negalėjo ir kitų atkalbinėti nuo jos.“⁶⁵ Citata atskleidžia, kad mokytojai A. Dirsytei teko eiti ir į agitacinius renginius, kurie buvo organizuojami dėl minėtų „rinkimų“. Juk vengti „raudonų švenčių“ ir tokių pačių „rinkimų“ būtų reiškę atsisveikinti su mokytojos darbu.

Semestriui pasibaigus, klasių vedėjai privalėjo referuoti Pedagogų tarybai apie savo auklėtinių pasiekimus. Tai atlikta vasario 4–5 dienomis. A. Dirsytė – V b klasės vedėja – referavo pirmąją dieną⁶⁶. Palyginus jos ir kitų mokytojų pateiktus duomenis matyti, kad V b klasė – 25 mokiniai – nedidelė, o šių mokinių pažymių vidurkis – 3,13 balo – gan žemas. Blogiausiai auklėtiniai mokėsi rusų

kalbos: trečdalis pažymių – nepatenkinami. Vedėja pasiūlė pašalinti šešis nelankančius pamokų mokinius, tačiau pastebėjo, jog „klasės mokinių elgesys [–] labai geras“. Deja, žinių apie pačios A. Dirsytės, vokiečių kalbos mokytojos, darbo ypatybes ir rezultatus nėra.

Netrukus mokymasis ir elgesys vėl buvo aptariami. Pedagogų tarybos susirinkimo protokole⁶⁷ nurodoma, kad direktorius A. Kairelis vasario 11 d. teigė, esą „pirmame pusmetyje kai kuriose klasėse buvo tarp mokinių ir vedėjų nesklaidumų“ ir susidarė „daugelyje klasių grupės nedrausmingų mokinių, kurie ne tik patys nesimoko, bet kliudo mokytojams ir rimtesniems savo draugams“. A. Dirsytė teigė, kad jos klasės „mokiniai yra disciplinuoti, tik reiktų pakalbėti dėl [...] mokslo lygio. Yra mokinių, kurie silpnai kalba lietuviškai ir negali sekti mokslo eigos, tuo apsunkindami dalykų dėstytojus.“ Peršasi išvada, kad mokyklos darbas ženkliai šlubavo, bet A. Dirsytė su auklėtiniais nekonfliktavo, jai, klasės auklėtojai, problemų nebuvo.

Ne vėliau kaip nuo 1941 m. vasario 17 d. mokytoja A. Dirsytė gyveno Vilniaus miesto Kankinių g. 10 namo 1 bute⁶⁸. M. Bloznelio teigimu, ši gatvė dabar vadinasi Liepkalnio gatve⁶⁹. Ji driekiasi nuo Aušros vartų link Jašiūnų. Vis dėlto žinių, ar šis pastatas išlikęs ir, jeigu išlikęs, koks yra dabartinis jo numeris, kol kas nėra. Tikėtina, kad archyviniai dokumentai padėtų tai atskleisti, bet tam reikalingi papildomi tyrimai.

Vilniaus nepilnosios suaugusiųjų mokyklos darbą trikdė ne tik brukama komunistinė ideologija bei minėtasis jos „pranašų“ konfliktas, bet ir įsisenėjusi lietuvių ir lenkų priešprieša. Mokinių suskirstymas pagal mokomąją kalbą į lietuvių ir lenkų klases bei atitinkamas mokytojų angažavimas lėmė tiek mokinių, tiek mokytojų tautinę atskirtį. Žinoma, primesta ideologija skatino internacionalizmą, bet įveikti nebylų tautinį priešišumą nesisekė. Tarp mokinių

nuolat kildavo nesutarimų, kurie retsykiais virsdavo smurtu, o sprendžiant mokinių konfliktus galėjo pasireikšti ir mokytojų tautinis priešingumas⁷⁰. Ko gera, A. Dirsytė, kuri pasižymėjo meile tėvynei, idėjiškai ir emociškai priklausė neformaliai mokytojų lietuvių daugumai⁷¹. Tačiau nėra jokių duomenų apie jos nepalankumą ar priešišumą kurios nors tautybės asmenims.

Sunkiau buvo „neišsitepti raudonai“. Minėti faktai netiesiogiai liudija, kad A. Dirsytė šito vengė, ir tai galėjo sukelti „persidažiusių“ įtarumą. Keletas tokių darbuotojų už tautinio priešingumo pabrėžimą buvo pašalinti⁷², todėl (ko gera) teko demonstruoti likusiųjų „idėjinę brandą“. Direktoriui pasiūlius „surošti ekskursiją į V vidurinėje mokykloje atidarytą darvinizmo parodą“, lietuviškas klases sutiko nuvesti dvi mokytojos, kurių viena – A. Dirsytė⁷³. Tai atlikta iki balandžio 8 d.⁷⁴ Pradėjus rengtis gegužės 1-ajai, portretus eisenai apsiėmė paruošti trys mokytojos, tarp jų – A. Dirsytė⁷⁵. Tai gal ir panašų į šio laikų konformizmą, tačiau nereikėtų vertinti būtent taip. Principinga mokytoja galėjo darvinistinio pobūdžio parodos aplankymo proga netiesiogiai pabrėžti kitokius dalykus, o eisenai išrinkti „neutralius“ portretus.

Netrukus baigėsi antrasis semestras, ir klasių vadovai privalėjo referuoti Pedagogų tarybai apie savo auklėtinių pažangumą bei elgesį šiuo laikotarpiu, apie jų pasiekimus abiejų pusmečių laikotarpiu. A. Dirsytė apie V b klasę referavo gegužės 26 d.⁷⁶ Jos anksčiau ir tuo metu pasakyti teiginiai rodo, kad mokinių pažangumas ir elgesys, pačios klasės vedėjos ir auklėtinių santykiai liko daugmaž tokie patys.

Nors darbas neatitiko svajonių, o ideologinė prievarta slėgė, A. Dirsytė neskubėjo palikti šią darbovietę. Iš darbuotojų 1941 m. birželio 15 d. sąrašo matyti, kad ši mokytoja (kaip ir dauguma kitų) yra „likusi ir eina par[eigas]“⁷⁷. Tad manytina, kad ji ketino čia dirbuotis, kol negaus gimnazijos mokytojos tarnybos. Deja, šios artimiausiu metu nebuvo

įmanoma tikėtis. Netrukus, birželio 20 d., prasidėjo A. Dirsytės atostogos, o į mokyklą ją privalėjo grįžti liepos 30 d.⁷⁸ Nesunku suprasti, kad tolesnis jos darbas priklausė ne tiek nuo valdininkų sprendimų, kiek nuo istorijos vingių. Hitlerinei Vokietijai užpuolus stalinistinę Rusiją, Lietuvos švietimui ėmė vertis nauja perspektyva. Tai palietė ir A. Dirsytę. Vilniaus miesto ir srities Švietimo valdytojo J. Vaičičiaus liepos 16 d. įsakymu „dėl mokyklų tinklo reorganizavimo“ Vilniaus nepilnoji vidurinė suaugusiųjų mokykla nuo rugpjūčio 1 d. uždaroma, o jos darbuotojai atleidžiami⁷⁹.

Apibendrinant mokytojos A. Dirsytės pedagoginį darbą šioje kontraversiškoje mokykloje, reikia pabrėžti, kad stinga jos pačios ar kitų asmenų raštų, kurie padėtų giliau pažinti nagrinėjamą reiškinį – iš asmeninės perspektyvos. Tad nežinia, ką ši mokytoja „pažinties su komisarais“ metais jautė ir galvojo. Viena aišku – patriotiškai ir religiškai išugdyta mergina išgyveno emociškai sunkų laiką, bet vilties neprarado, kiek galėdama darbavosi mokinių labui, išvengė net menkiausio kolaboravimo.

Pradėjus šeimininkauti vokiečiams, A. Dirsytė, kaip jų kalbos žinovė, nesunkiai būtų gavusi administracinę tarnybą okupaciniame ar savivaldos įstaigose, bet liko ištikima pedagogikai. 1941 m. liepos 24 d. raštu Vilniaus miesto ir srities švietimo reikalų valdytojui ji prašė skirti ją „bet kurios Vilniaus vidurinės mokyklos (gimnazijos) vokiečių kalbos mokytoja lietuviškoms klasėms“. Buvo pateiktas ir gyvenimo aprašymas.⁸⁰ Ant prašymo valdininko pieštuku užrašyta „į Raseinius“, bet perbraukta ir parašyta, kad nuo lapkričio 10 d. – į Valkininkų progimnaziją. Apie šį skyrimą A. Dirsytė informuota spalio 27 d. raštu⁸¹. Siūlymu ji nebuvo patenkinta. Dar vienas užrašas ant prašymo rodo, kad ji to paskyrimo atsisakė. Galima daryti išvadą, kad A. Dirsytė tolesnį savo gyvenimą ir darbą siejo su prieš kelis metus lietuvių atgautuoju Vilniumi.

Kadangi nuo rugpjūčio pradžios ji liko be darbo ir ilgai negavo atsakymo į prašymą skirti gimnazijos mokytoja, A. Dirsytė rugsėjo 27 d. raštu prašė Specialiųjų mokslų departamento vadovą skirti ją Vilniaus valstybinio technikumui vokiečių kalbos mokytoja. Dar ji pridūrė, kad „aukštojo mokslo baigimo diplomą ir kitus reikalingus dokumentus“ pristatysianti, esant reikalui, vėliau.⁸² Kaip tik šis prašymas ir nulėmė A. Dirsytės kelerių metų darbo vietą ir pobūdį. Ant prašymo užrašyta rezoliucija: „paskirta Vilniaus II“. Ją paaiškina Švietimo generalinio tarėjo spalio 1 d. įsakymas, tiksliau – paskutinė jo dalis: „Dirsytę Adelę skiriu nuo š. m. spalio 1 d. Vilniaus II valst[ybinės] amatų mokyklos mokytoja“⁸³. Taip ji buvo paskirta ne laikinam, o pastoviam darbui.

Mokytojos A. Dirsytės tarnybos eigos kortelės⁸⁴ įrašai rodo, kad ji amatų mokykloje netruko įsidarbinti. Vienas jų atitinka ką tik cituotąjį įsakymą. Kitu teigiama, kad nuo spalio 1 d. A. Dirsytė laikyta mokytoja, nors čia pat nurodyta įsakymo data – gruodžio 10 d.⁸⁵ Tai reiškia, kad ji nuo darbo šioje mokykloje pradžios laikyta ne jaunesniaja, o aukštesnio lygmens mokytoja, nors profesinis lygmuo pakeistas kiek vėliau, t. y. gruodžio 10 d. įsakymu⁸⁶. Ši amatų mokykla buvo miesto centre – Jogailos gatvės 2-ojo namo paskutiniuose dviejuose aukštuose⁸⁷. Nežinia, ar mokytoja A. Dirsytė buvo patenkinta naująja darbo vieta, juk ši pedagogė norėjo dirbti gimnazijoje. Tikėtina, kad (nepaisant karo) ji turėjo geresnės ateities vilčių.

Vilniaus II amatų mokykloje berniukai ir mergaitės mokėsi siuvimo amato ir bendrojo lavinimo dalykų. A. Dirsytė mokė vokiečių kalbos ir buvo 20 mergaičių klasės auklėtoja. Beveik visos mokinės – iš kaimo. Kelios buvusios auklėtinės prisiminė, kad „mokytojai rūpėjo ne tik išmokyti vokiečių kalbos. Labiausiai jai rūpėjo mūsų dvasinis brendimas. Kartu eidavome į bažnyčią. Visose rekolekcijose

dalyvaudavo ir mūsų auklėtoja. Tam mes būdavome ruošiamos per klasės auklėjimo valandėles. Gražiai ir įtaigiai ji skaitydavo mums šv. Teresėlės gyvenimo istoriją, Marijos Pečkauskaitės raštus, stengėsi praplėsti mūsų akiratį. Rūpinosi, kad mes pamatytume kuo daugiau spektaklių. Lankėmės Vilniaus universiteto observatorijoje. Mokytoja stengėsi išaiškinti visokius gyvenimo niuansus, kad augtume apsišvietusios katalikės ir tėvynės patriotės.⁶⁸⁸ Taigi galime teigti, kad A. Dirsytė buvo puiki auklėtoja, pareiginga katalikė, šiuolaikiškai ir sykiu tradiciškai ugdanti merginas pedagogė.

Mokytoją A. Dirsytę teigiamai vertino ne tik auklėtinės, bet ir mokyklos vadovybė. Tai patvirtina ant pačios mokytojos 1942 m. sausio 17 d. užpildytos anketos direktoriaus užrašyta trumpa charakteristika: „Mokytoja Dirsytė yra gera auklėtoja[,] pareiginga ir drausminga. Atlieka savo pareigas labai gerai“⁶⁸⁹. Pabrėžtina, kad šiuo įvertinimu A. Dirsytė apibūdinta ne kaip dalykininkė, t. y. vokiečių kalbos mokytoja, bet kaip auklėtoja ir kaip asmuo. Įvertinimas atitinka visus kitus A. Dirsytę kaip pedagogę apibūdinančius faktus.

Mokytojos A. Dirsytės auklėtinėms ir kitoms mokinėms diegiamos vertybinės nuostatos iš esmės prieštaravo tiek nacionalsocialistų, tiek komunistų diegiamai ideologinei moters vaidmens sampratai, kuri pabrėžė totalitarinei valstybei svarbias pareigas. Pvz., 1942 m. Vilniaus amatų mokyklos auklėtinėms Motinos dienos proga A. Dirsytė skaitė paskaitą, kuri vėliau (pokario metais) saugumiečių buvo traktuojama kaip „antisovietinė“ ir kurios paimtas kratos metu konspektas buvo panaudotas kaip daiktinis nusikalstamos veiklos įrodymas⁹⁰. Konspekto duomenys rodo, kad renginys vyko gegužės 2 d., o prelegentė jam iš anksto ruošėsi, formuluodama teiginius moters vaidmeniui pabrėžti, parinkdama įžymių žmonių posakius apie

motiną⁹¹. Šis mokytojos A. Dirsytės veiklos epizodas ir jo vėlesnis traktavimas liudija, kad ji neapsiribojo tiesioginėmis mokytojos pareigomis, bet stengėsi diegti mokinėms vertybines nuostatas.

Pirmaisiais vokiečių okupacinio laikotarpio mokslo metais A. Dirsytė buvo paskirta dirbti ne tik Vilniaus II amatų mokykloje, bet ir Vilniaus suaugusiųjų institute. Šis veikė prieš karą buvusio Vilniaus liaudies universiteto pagrindu⁹². Švietimo generalinio tarėjo 1941 m. lapkričio 14 d. įsakymu (be kita ko) nuo lapkričio 5 d., t. y. „atbuline data“, A. Dirsytė paskirta Vilniaus suaugusiųjų instituto lektore. Jai, kaip ir daugumai tą sykį paskirtųjų, už pamoką skirtas 2,5 reichsmarkių atlygis.⁹³ Instituto padaliniai buvo įsikūrę keliose senamiesčio vietose, pvz., vokiečių kalbos mokyta Benediktinų g. 2 namo patalpose⁹⁴. Neabejotina, kad čia dirbo ir lektorė A. Dirsytė.

Ši mokytoja ir lektorė nuolat rūpinosi savo dvasine ir kultūrine branda. M. Bloznelis nurodė, kad ji nuolatos – įprastomis ir šventinėmis dienomis – eidavusi į bažnyčią, tiksliau – lankydavosi daugelyje Vilniaus bažnyčių: Šv. Teresės, Šv. Mikalojaus, Šv. Stanislovo ir Vladislovo (arkikatedros Šv. Kazimiero koplyčioje), Šv. Ignoto, Šv. Rapolo, Šv. Kotrynos ir Šv. Jono. Jos nuomojamo Kankinių gatvėje buto gyvenamajame kambaryje ant sienos kabėję šv. Teresėlės ir šv. Jono Bosko paveikslėliai. A. Dirsytė dažnai priimdavusi Šv. Komuniją ir ragindavusi tam S. Ivanauską.⁹⁵ Ji mėgo Šv. Jono bažnyčios kunigo A. Lipniūno pamokslus, kurie skatino klausytojų mąstymą, ugdė patriotinius jausmus⁹⁶.

1944 m. vasario pabaigoje A. Dirsytė persikėlė gyventi į Trakų gatvę pas S. Ladygienę, kuri mokė Amatų mokykloje aritmetikos⁹⁷. Frontui artėjant vokiečių okupacinė valdžia desperatiškai telkė išteklius, kad III Reichas būtų sustiprintas. Vokiečių civilinės valdžios Darbo birža, baigiantis mokslo metams,

stengėsi į atitinkamus darbus siųsti net mokytojus. Vis dėlto pavaldi lietuvių savi-valdai profesinė sąjunga mėgino kai kuriuos pedagogus apsaugoti. 1944 m. gegužės 30 d. raštu buvo prašoma 6 išvardintus Vilniaus suaugusių instituto mokytojus, tarp kurių – A. Dirsytė, palikti jų darbo vietose institute⁹⁸. Ant dokumento užrašyta rezoliucija nurodo, kad visų 6 mokytojų mobilizacija buvo atidėta iki birželio 15 d. Kas nutiko vėliau, nežinoma. Prielaida, kad A. Dirsytė buvo paimta darbams, paaiškinant jos buvimą Vilniuje paskutiniuju vokiečių okupacijos laikotarpiu priežastį⁹⁹. Nors ši nežinomybė lieka, 1944 m. birželio 15 d. žymi A. Dirsytės mokytojavimo vokiečių okupacinio režimo metu pabaigą.

1944 m. liepą raudonarmiečiai užėmė Vilnių, tad artėjantys mokslo metai turėjo būti kitokie. Tačiau mokytojos A. Dirsytės darbas keitėsi ne vien dėl politinių aplinkybių. Švietimo komisaro J. Žiugždos rugsėjo 13 d. įsakymu ji paskirta nuo rugsėjo 5 d. laikinai eiti administracines – Suaugusiųjų švietimo valdybos inspektorės – pareigas¹⁰⁰. Paskyrimas „atgaline data“ reiškia, kad naujoji inspektorė galėjo pradėti dirbti tik po rugsėjo 13 d. Iš patirties ji žinojo, kad padėtis „laikinai einanti pareigas“ gali tęstis ilgai. Bet netrukus komisaro pavaduotojos M. Meškauskienės rugsėjo 21 dienos įsakymu A. Dirsytė iš šių pareigų atleista nuo to paties mėnesio 16 d.¹⁰¹, t. y. vėl „atgaline data“. Tad atleidimas galėjo būti realizuotas tik nuo rugsėjo 21 d.¹⁰², o gal ir diena kita vėliau. Ko gera, inspektorės pareigas A. Dirsytė galėjo eiti maždaug savaitę.

1944 m. rugsėjo 21 d. atleidžiamoji Suaugusiųjų švietimo valdybos inspektorė A. Dirsytė nuo rugsėjo 16 d., t. y. „atgaline data“, skiriama Vilniaus liaudies universiteto inspektore¹⁰³. Prieštaringi komisaro ir jo pavaduotojos įsakymai, kuriais A. Dirsytė buvo skiriama ir atleidžiama, sąlygoti (ko gera) sugrįžusių „raudonųjų“ siekio atkurti savus

Liaudies universitetus¹⁰⁴. Kaip ir atleidimo iš minėtos valdybos atveju, įsakymas galėjo būti įgyvendinamas tik nuo rugsėjo 21 d., gal ir po dienos kitos. Faktas tas, kad A. Dirsytės naujojo darbo tarnybinis pažymėjimas, kuris pasirašytas Švietimo komisaro ar jį pavadavusio asmens, yra datuotas tų pačių metų spalio 4 d.¹⁰⁵. Tai (veikiausia) reiškia, kad ji tuo metu jau dirbo šiame „universitete“¹⁰⁶.

M. Bloznelis nurodė, kad A. Dirsytė buvo Liaudies universiteto direktoriaus pavaduotoja, mokė ir vokiečių kalbos. Jos įdarbintoji sekretorė A. Ubeikaitė vėliau prisiminė, kad [1944 m.] pradėdant mokslo metus A. Dirsytė „palinkėjo sėkmės darbe, [o] svarbiausia – išmokti visu kuo dalytis, nepalūžti moraliai, vienas kitam padėti [...]“¹⁰⁷. Jos žodžiai byloja, kad mokykla privalėjo taikytis prie naujosios retorikos ir kad inspektorė naudojo tokias sąvokas, kurios daugmaž atitiko krikščioniškąsias, t. y. pabrėžė tas vertybes, kurių kilmė buvo krikščioniška ar bent jau neprieštaravo krikščionybei.

Veikla taip pat privalėjo būti adaptuota. M. Bloznelio teigimu, „nors ir labai užsiėmusi, A. Dirsytė rasdavo laiko bendriems Liaudies universiteto klausytojų pokalbiams – paskaitoms, kur [buvo] aptariamoms moralės, tautiškumo, išorinio ir vidinio grožio temos“¹⁰⁸. Kuo šis autorius rėmėsi teigdamas, kad A. Dirsytė buvo labai užsiėmusi, neaišku. Veikiausia, šis jo teiginys yra hipotetinis, t. y. juo teigiamas numanomas, arba tikėtinas dalykas. A. Dirsytė šioje mokyimo įstaigoje plušėjo iki suėmimo, kuris įvyko 1946 m. naktį iš kovo 5-osios į kovo 6-ąją¹⁰⁹.

Minėta, kad M. Bloznelis yra nurodęs, jog „1944 m. rugsėjo 16 d. Adelė Dirsytė skiriama buvusios kunigaikštienės Birutės, o sovietų valdžiai atėjus pervadintos į Salomėjos Nėries vidurinę mokyklą vokiečių kalbos mokytoja“. Vis dėlto šios mokyklos anuometinis pavadinimas – Vilniaus II mergaičių gimnazija. Tai liudija pusmečiu vėliau – 1945 m. balandžio 17-ąją – datuotas

mokytojos A. Dirsytės pažymėjimas¹¹⁰. Naują – „tarybinį“ – pavadinimą, o netiesiogiai – ir jį atitinkantį mokyklos profilį nustatė švietimo komisaras J. Žiugžda 1945 m. rugsėjo 29 d. įsakymu: „Vilniaus Salomėjos Nėries gimnazija“¹¹¹. Tačiau mokykla jau buvo pradėjusi mokslo metus, tenai mokėsi vien mergaitės¹¹². Taigi likdama gimnazija, kurioje vis dar mokėsi vien mergaitės, netrukus (gal nuo kitų mokslo metų) ji privalėjo būti pertvarkyta į bendrąją – mergaičių ir berniukų – ugdymo įstaigą.

Sunkiau atskleisti A. Dirsytės paskyrimo į šią mokyklą ir darbo joje pradžios laiką. Minėta publikacija S. Ivanauskas prieštarinčiai teigė, kad „1940-aisiais A. Dirsytė persikelia į Vilnių, dirba mokytoja mergaičių gimnazijoje, 1942–1944 metais – Vilniaus 2-ojoje valstybinėje vidurinėje amatų mokykloje“, o „nuo 1944 m. rugsėjo 16 d. yra paskiriama vokiečių kalbos mokytoja Vilniaus 2-ojoje gimnazijoje“. Autorius nepateikė jokių nuorodų. Remiantis jau pateiktais faktais galima teigti, kad S. Ivanauskas klaidingai priskyrė A. Dirsytės mokytojavimo gimnazijoje žinias ir 1940-iems, ir 1944-iems metams.

S. Ivanausko nurodytą rugsėjo 16-ąją kaip A. Dirsytės paskyrimo į šią mokymo įstaigą datą pakartojo M. Bloznelis. Bet tekstų analizė leidžia teigti, kad šis autorius, rašydamas apie A. Dirsytės skyrimą gimnazijos mokytoja, rėmėsi ne tik nurodytais S. Ivanausko teiginiais, bet ir paskelbtu A. Dirsytės auklėtinės M. Biekšaitės-Kibirkštienės liudijimu¹¹³. Čia minimas senasis mokyklos pavadinimas – Vilniaus kunigaikštienės Birutės mergaičių gimnazija – ir tai, kad vokiečių kalbos mokytoja A. Dirsytė buvo klasės auklėtoja. Tad vienintelės knygos apie A. Dirsytę sudarytojas nepateikdamas jokių nuorodų teigė, esą A. Dirsytė 1944 m. rugsėjo 16 d. buvusi paskirta Kunigaikštienės Birutės gimnazijos, arba S. Nėries vidurinės mokyklos, vokiečių kalbos mokytoja.

Straipsnio autoriui nepavyko rasti A. Dirsytės paskyrimo į šią gimnaziją įsakymo. Jis turėjo būti LTSR Švietimo komisaro (ar jo pavaduotojų) 1944–1947 m. įsakymų byloje¹¹⁴. Jos viršelyje nurodytos chronologinės ribos – 1944 m. rugsėjo 26 d. – 1947 m. gruodžio 31 d. Taigi remiantis minėtu M. Bloznelio teiginiu, kad į šią mokyklą A. Dirsytė paskirta 1944 m. rugsėjo 16 d., galima daryti prielaidą, kad jos paskyrimo įsakymas į šią bylą nepateko. Vis dėlto kiti duomenys verčia teigti priešingai.

Byloje yra vos 14 raštų iš 1944 m. rugsėjo–gruodžio mėn. laikotarpio¹¹⁵. Tarp jų nėra jokio dokumento, kuris būtų parašytas Vilniaus II mergaičių gimnazijos darbuotojų skyrimo reikalu. Žinoma, tuo metu dar ne visa Lietuva buvo „išvaduota“, tačiau Vilnių sovietų armija užėmė liepą. Vis tik nagrinėjamai temai kur kas svarbesnis faktas – ant bylos titulinio puslapio užrašyta pastaba, jog „1944–1946 metų mokytojų paskyrimai apiforminti 1947 m. įsakym[u]“. Išėitų, kad daugelis mokytojų, kurie dirbo 1944–1946 m., vėliau buvo „paskirti atgaline data“. Tiriant A. Dirsytės nueitą pedagoginį kelią, svarbu atsakyti į klausimą: kodėl taip padaryta?

Atsakymą rasti padeda 1947 m. įsakymas, tiksliau – gruodžio 30 d. įsakymas¹¹⁶. Juo „skiriami“ kelerių mokymo įstaigų pedagogai. Antruoju paragrafu buvo „paskirti“ Vilniaus Salomėjos Nėries gimnazijos mokytojai, o tarp jų yra trys, pradėję dirbti anksčiau už A. Dirsytę, t. y. liepą, rugpjūtį bei rugsėjo pirmoje pusėje. Taigi (nepaisant bylos pirmosios chronologinės ribos – 1944 m. rugsėjo 26 d.) tikrasis A. Dirsytės skyrimo įsakymas turėjo būti įsegtas į šią bylą, kaip ir visų kitų mokytojų, kurie šioje gimnazijoje pradėjo dirbti 1944–1946 m., bet vėliau „paskirti atgaline data“.

Reikia atkreipti dėmesį, kad (tikėtina, 1947 m. gruodžio 30 d. įsakymo parengimo metu) buvo išplėsta nemenka dalis pirmųjų bylos lapų, o likę pertvarkyti iš naujo. Pvz.,

48 puslapis tapo 1, o 1944 m. rugsėjo 15 d. įsakymas Nr. 72 – įsakymu Nr. 2.¹¹⁷ Šie administraciniai ir raštvedybos „patikslinimai“ rodo, kad, baigiantis 1947 metams, A. Dirsytės (galbūt ir kitų represuotų mokytojų) darbo „tarybinėje švietimo sistemoje“ faktai buvo „trinami“. Kartu, ko gera, buvo bandoma ištrinti jos (ir galbūt kitų mokytojų) atminimą¹¹⁸.

Taigi A. Dirsytės paskyrimo gimnazijos mokytoja laikas nežinomas. Be to, nežinoma ir pirmoji jos darbo šioje mokykloje diena. Remiantis buvusių auklėtinių M. Biekšaitės-Kibirštienės ir A. Bielinytės liudijimais galima suprasti, kad ši diena buvo mokslu metų pradžioje. Pirmoji rašė, kad ji 1944 m. rugsėjo 1-ąją ėjusi „į paskutinę gimnazijos klasę“, kad „susirinko mažai mokinių“ ir buvo daug tuščių suolų, kad stigo „mokytojų, mokiusių mus nuo pirmos klasės“, buvo nejauku ir liūdna. Po to, bet „iš naujos eilutės“, ši autorė nurodė, kad buvo sujungtos trys klasės, kad „auklėtoja – vokiečių kalbos mokytoja Adelė Dirsytė“. Antroji rašė, kad 1944–1945 mokslo metais, kai ji mokėsi Vilniaus II mergaičių gimnazijos paskutinėje klasėje, „atėjo nauja vokiečių kalbos mokytoja Adelė Dirsytė ir buvo paskirta mūsų klasės auklėtoja“.¹¹⁹ Šie liudytojų teiginiai sudaro įspūdį, kad tos klasės buvo sujungtos, o A. Dirsytė jungtinės klasės auklėtoja tapo ne rugsėjo 1-ąją, o vėliau. Šią prielaidą leidžia patvirtinti gimnazijos direktorės A. Rapoportienės 1944 m. lapkričio 24 d. raštas, kuriuo (be kitko) nurodyta, kad mokykloje darbas prasidėjo spalio 2-ąją¹²⁰.

M. Bloznelis, remdamasis M. Biekšaitės-Kibirštienės ir A. Bielinytės liudijimais, bet to nenurodydamas, glaustai paminėjo, kad mokytoja A. Dirsytė buvo paskirta „iš buvusių trijų lygiagrečių klasių likusių mokinių“ sudarytos didelės – 48 mokinių – klasės auklėtoja¹²¹. Tas pats M. Biekšaitės-Kibirštienės liudijimas teigia, kad A. Dirsytė „buvo kukli ir rami. Nors klasė [–] didelė, auklėtoja

labai greit įsiminė pavardes“. Kitoks nurodymas A. Bielinytės liudijimas: „Klasėje buvo net 48 mergaitės[,] ir naujoji mūsų mokytoja iš pat pirmųjų dienų stengėsi įdėmiai į visas įsižiūrėti ir kiekvieną pažinti. Sunki tai buvo užduotis, nes laikai buvo neramūs, nepalankūs atviram bendravimui, tačiau Adelė Dirsytė atrado kelią į mūsų širdis.“ Taigi mokytoja A. Dirsytė pasižymėjo ne tik gera atmintimi, bet ir dėmesiu auklėtinėms kaip asmenims, ir tai atvėrė kelią į pedagoginę sėkmę. Šis dėmesingumas ir jį lydinti sėkmė, ko gera, buvo įtakoti žmogaus kaip Dievo kūrinio suvokimu ir artimo meilės nuostata.

Nedatuotame, bet (veikiausiai) 1944 m. lapkritį sudarytame gimnazijos pedagogų sąrašė¹²² atrandame, kad šioje mokykloje vienintelė A. Dirsytė mokė užsienio kalbos. Dokumente nurodyta, kad ji yra germanistė ir moko IV–VIII klases vokiečių kalbos, kad jos darbui su IV klase skiriamos dvi, o darbui su V–VIII klasėmis – 10 savaitinių pamokų. (Pastaruoju atveju galbūt 8 pamokos buvo skirtos vokiečių kalbai, o 2 – globojamos klasės auklėjimui.) Nuoroda minėto statistinio dokumento duomenimis, V–VIII klasės buvo vyriausios, t. y. IX–XII klasės. Vis dėlto svarbu ir išsiaiškinti, kaip mokiniai vertino A. Dirsytę kaip vokiečių kalbos mokytoją.

Viena buvusių mokinių – O. Kakariekaitė-Imbrasienė – 2000 m. apie šią mokytoją teigė, kad „ji dėstė mums vokiečių kalbą 1945–1946 metais. Tai buvo puiki savo dėstomo dalyko specialistė. [...] Pamokų laiką ji skyrė ne tik vokiečių kalbai, bet ir asmenybės ugdymui. [...] Nepasirengti jos pamokai niekas nedrįso, nusirašyti taip pat niekas nedrįso. [...] Dažnai ji paklausdavo per pamoką: „Kieno šiandien mamytės gimimo diena? Kas nori mamai parnešti penketą – dovaną?“ Iš pradžių net pakeldavo pažymį, o vėliau tapo tradicija atsakinėti savanorėmis. Gražios būdavo ir įdomios jos pamokos.“¹²³ Komentuojant citatą verta pabrėžti, kad

mokymo ir ugdymo sąsaja – ne tik fundamentalaus edukacinio tikslo siekis, bet ir gera priemonė sėkmingam dalyko įsisavinimui.

Kita buvusi mokinė – I. Veisaitė – 2001 m. teigė, kad „1944 metų vasarą, naciams pasitraukus iš Vilniaus, galėjau vėl lankyti mokyklą. Įstojau į Salomėjos Nėries gimnaziją, kur vokiečių kalbą dėstė mokytoja Dirsytė. Kadangi aš kalbą mokėjau, ji mane kartais atleisdavo nuo savo pamokų. O kartais pasikviesdavo į vyresnes klases paskaityti kokį vokišką eilėrašį ar kitokį tekstą. Jaučiausi labai pagerbta.“¹²⁴ Gali būti, kad mokytoja A. Dirsytė, kviesdama į vyresnes klases gerai vokiškai mokančią jaunesnės klasės mokinę, norėjo tų vyresnių klasių moksleiviams parodyti, jog išmokti vokiečių kalbą nėra sunku, kad tai gali net jaunesni moksleiviai.

Lyginant su jau cituotais teiginiais, buvusios auklėtinės M. Biekšaitės-Kibirškštienės 1999 m. paskelbti teiginiai apie A. Dirsytę kaip vokiečių kalbos mokytoją yra mažiau palankūs. „Jos pamokos [–] nuobodokos. Ji mūsų nei gyrė, nei peikė. Kaip išmoksti, tokį pažymį ir gauni.“¹²⁵ Atkreiptinas dėmesys, kad pirmo ir paskutinio šių liudijimų teiginiai apie mokytojos A. Dirsytės vokiečių kalbos pamokų patrauklumą yra kone priešingi. Vis dėlto remiantis trijų buvusių mokinių teiginiais, galima būtų teigti, kad mokytoja A. Dirsytė, dalykininkė, buvo kompetentinga ir sumani, dirbo neformaliai bei iniciatyviai, vertino objektyviai, tačiau ne visi mokinių šias pedagogės teigiamas savybes gebėjo atpažinti bei įvertinti.

Besidaruodama gimnazijoje mokytoja A. Dirsytė pasižymėjo ne tik vokiečių kalbos mokymu. Minėta, kad ji dalį pamokos laiko skirdavo ugdymui. Buvusi mokinė O. Kaka-riekaitė-Imbrasienė, kurią A. Dirsytė mokė 1945–1946 mokslo metais, liudijo: „Klasėje tuo metu mokėsi ir vyriausybės [...] narių vaikai. Nepaisydama to, ji drąsiai skiepijo mumyse nepakantumą blogiui. [...] Dirsytė

mokė, kad reikia padėti kitiems, reikia mylėti ne tik artimą, bet ir priešą [...]“. A. Dirsytė neslėpė, kad yra tikinti. „Mokė ir mus nepraieiti pro bažnyčią, užsukti, pasimelsti, paprašyti Dievą pagalbos.“ Gimnazija buvusi Šv. Ignoto gatvėje, priešais Šv. Ignoto bažnyčią, kur ši liudininė savo mokytoją dažnai matydavusi.¹²⁶ Žinoma, kone visiškai atviros vertybinės nuostatos, ypač skatinimas maldai vedė link konflikto su mokyklą veikiančiomis politinėmis nuostatomis, per tai – į represinio aparato akiratį ir gniaužtus.

Daugiau laiko ir pastangų A. Dirsytė skirdavo auklėtinių ugdymui. Be vokiečių kalbos pamokų ir klasės valandėlių, šiuo tikslu galėjo būti organizuoti ypatingi renginiai. Vokiečių okupacijos laikotarpiu dirbdama amatų mokykloje A. Dirsytė taikydavo ne tik religinio ugdymo priemones, bet ir kultūrinės, pvz., kad auklėtinės pamatytų kuo daugiau spektaklių ar aplankyti universiteto observatoriją. Pokario laikotarpiu tokių kultūrinių iniciatyvų stigo. Tiesa, pagal A. Bielinytę, 1944–1945 mokslo metams baigiantis, A. Dirsytė susirūpino auklėtinių būsima profesija ir šiuo tikslu pakvietė „į klasę psichologą [...]“¹²⁷. Tačiau kitų faktų (atrodo) nėra.

Tad ypatinga A. Dirsytės kaip pedagogės veikla – pastangos atsiliiepti į religinio institucinio ugdymo draudimo problemą. Tas pats M. Biekšaitės-Kibirškštienės liudijimas byloja, kad užsiėmimų „tvarkaraštyje nebeliko tikybos pamokų“, tačiau jos vyko greta esančios bažnyčios salėje; tuo pasirūpino auklėtoja. Tad ateistinio komunizmo idėjų pagrindu pertvarkomos mokyklos viena iš auklėtojų liko ištikima katalikės pareigoms: ji ėmėsi nelegalios veiklos – surengė tikybos pamokas šalia esančioje (ko gera, Šv. Ignoto) bažnyčioje, todėl anksčiau ar vėliau galėjo būti griežtai nubausta. Vertinant krikščioniškojo pašaukimo aspektu, ši drąsų žingsnį galima traktuoti kaip sekimą Kristumi.

Bet kokiam ugdymui yra svarbūs šie dalykai: asmeninis pavyzdys auklėtiniams ir asmeninis santykis su jais. A. Bielinytės liudijimas rodo, kad A. Dirsytės auklėtinės kiekvieną sekmadienį matydavo savo auklėtoją Šv. Mikalojaus bažnyčioje ir kad „palengva užsimezgė su ja artimesni ryšiai“¹²⁸. Šis rezultatas buvo svarbus stiprinant auklėtojos ir auklėtinių tarpusavio pasitikėjimą, atvėrė papildomas neformalaus ugdymo galimybes. Pagal tą patį liudijimą, A. Dirsytė pakvietė auklėtines į ateitininkų susirinkimą. „Mes buvome sužavėtos Stefanijos Ladygienės paskaitų, vėliau su mumis bendravo ir kiti labai įdomūs žmonės[,] ir mes išitraukėme į ateitininkų veiklą.“ Deja, šio vyksmo chronologija lieka miglota.

Vis dėlto remiantis minėtu M. Biekšaitės-Kibirskštienės liudijimu galima teigti, kad ne vėliau kaip iki 1944 m. spalio pabaigos A. Dirsytės auklėtinės ryžosi kone demonstratyviai švęsti Visų Šventųjų dieną. „Mes, gimnazistės, nutarėme švęsti lapkričio pirmąją, todėl neatėjome į klasę“. Gali būti, kad šį sprendimą netiesiogiai paskatino jų auklėtoja, kuri stengėsi savo pavyzdžiu ir veikla paskatinti auklėtines tapti išsilavinusiomis katalikėmis. Be abejo, ateistinės valstybės prievaidai negalėjo nereaguoti. Tame pačiame liudijime teigiama ir apie pasekmes. „Po poros dienų pasirodė saugumiečiai. Prasiėdėjo tardymai. Auklėtoją laikė iki vidurnakčio. Jautėme savo kaltę. Norėjome atsiprašyti. Auklėtoja pasakė: „Užmirškime“. Deja, nėra duomenų, ar ji tą sykį dar kažką sakė. Panašu, kad ji auklėtinių nuo bendro sprendimo religinių praktikų atžvilgiu neatkalbinėjo, net priešingai. Šią prielaidą netiesiogiai remia žinios apie vėlesnius įvykius.

Vienas jų – 1945 m. Šv. Dvasios atsiuntimo šventė. Tas pats M. Biekšaitės-Kibirskštienės liudijimas informuoja apie tai, kad auklėtoja ir auklėtinės religiją praktikavo bendrai. „Per Sekmines su auklėtoja ėjome į Kalvarijas. Kartu meldėmės.“ Taigi moky-

toja su globojama klase ar bent jau daugeliu auklėtinių ėjo Kryžiaus keliu Vilniaus Kalvarijose; tai negalėjo būti atsitiktinumas. Kitas toks įvykis – neoficialios Šv. Mišios mokyklos baigimo proga. Apie tai informuoja tas pats liudijimas. „Išleistuvių rytą vyko pamaldos Aušros Vartų koplyčioje. Visam gyvenimui įsiminė kunigo Poškaus pamokslas. Nesulaukėme ašarų. Jos riedėjo ir ramiosios auklėtojos skruostais.“ Taigi galime teigti, kad mokytoja A. Dirsytė nedraudė auklėtiniams tartis dėl religinių praktikų ir kad pati (ko gera) tai skatino. Ji buvo ne tik mokytoja ir auklėtoja, bet ir savo auklėtinių dvasinė vedlė.

Pokario laikotarpiu Lietuvos mokykloms iškilo pavojus ir netekti tradicinio vertybinio ugdymo, ir susidurti su visuotiniu materialiu skurdu. Pastarasis dalykas buvo ypač skaudus aukštesnių klasių mokinėms, kurios patyrė ankstesnę Lietuvos santykinę gerovę ir ruošėsi svarbiai šventei – mokyklinėms išleistuvėms. Tas pats M. Biekšaitės-Kibirskštienės liudijimas informuoja, kad „auklėtoja išsklaidė [...] rūpesčius dėl [...] išleistuvių apdaro. Dauguma mergaičių negalėjo įsigyti išleistuvių suknelės. Uniformos [–] nunešiotos ir išaugtos. Auklėtoja patarė visoms apsirengti tautiniais kostiumais. Padėjo juos pasiskolinti.“¹²⁹ Taip ji ne tik išsprendė absolventėms skaudžią problemą, bet ir pabrėžė mokyklinės šventės tautinę svarbą.

Ne mažiau prasmingai buvo išspręsta kita šių iškilnių problema. Tame pačiame M. Biekšaitės-Kibirskštienės liudijime matome, kad „[...] gimnazijoje abiturientės nieko nedovanodavo mokytojams, net lauko gėlės. Įteikiant atestatą, auklėtojos dovanodavo kiekvienai abiturientei rožės žiedą.“ Mokytojos A. Dirsytės auklėtinės kalbėjo, esą „gerai, kad pokariniame Vilniuje nėra rožių. Mūsų daug, tai auklėtoja pusmečio atlyginimą išleistų“. Jos buvo sužavėtos auklėtojos išradingumu, kai su atestatu gavo po erškėtrožę, o auklėtoja „karo vaikų“ dalią palygino su erškėtrožės ištvėrme. Tiesa, sunku nepastebėti ir kitos

simbolinės reikšmės. Erškėtis ar erškėtrožė – kančios, liūdesio ir skausmo ženklas, tad mokytoja A. Dirsytė sąmoningai ar nesąmoningai pabrėžė tuos išgyvenimus ir netektis, kurie teko ar galėjo tekti kiekvienam to meto absolventui.

Nauji – 1945-1946 mokslo metai prasidėjo rugsėjo 1 d.¹³⁰ A. Dirsytė vokiečių kalbos mokė 7 klases: V a, V b, VI a, VI b, VII, VIII a ir VIII b. Be to, ji tapo V a klasės auklėtoja. Iš viso jai teko 16 savaitinių pamokų.¹³¹ Nurodytos klasės buvo gimnazinės, jos prilygo vidurinės mokyklos IX–XII klasėms. Iš tų 16 savaitinių pamokų 14 greičiausiai buvo skirtos kalbai, o 2 – globojamos klasės auklėjimui. Jas mokytoja A. Dirsytė turbūt vėl skyrė krikščioniškų vertybių diegimui. Deja, gimnazija pamažu buvo niveliuojama. Veikiai pakeistas (kaip minėta) jos pavadinimas, netrukus ji privalėjo tapti bendra – mergaičių ir berniukų – mokykla. Vis dėlto mokytoja A. Dirsytė ir toliau nuoširdžiai plušėjo auklėtinių ir kitų mokinių labui.

Jos nepakitusių principus ir darbo rezultatus liudija tų mokslo metų auklėtinės B. Poškutės atsiminimai. „Greitai [...] padykusi [...] klasė [...] ėmė keistis į gerą. Dabar [...] susimąstau, kuo mus patraukė ši savo darbui atsidavusi pedagogė. Matyt, [...] traukė savo vidiniu grožiu. Mūsų šūkiu tapo – žmoguje viskas turi būti gražu. Ką bedirbtum, atlik labai sąžiningai ir [...] darbe atrask grožį. Su [...] įkvėpimu [...] sutvarkydavome [...] klasę, kuri iš visos gimnazijos išsiskyrė tvarkingumu. Visos [...] stengėsi būti kuklios, tvarkingos, gerai mokyti. Klasės pažangumas labai pakilo. Dvasingumas labai suartino [...] kolektyvą. Auklėtoja sugebėjo netiesiogiai įteigti religiją, maldingumą – visos lankėme pamaldas [...]“.¹³² Žinoma, tokių auklėjimo išdavų „raudonajai valdžiai“ nereikėjo. Tačiau ne mokytojavimas tapo A. Dirsytės tragedijos priežastimi¹³³. Kaip minėta, mokytoja buvo suimta 1946 m. naktį iš kovo 5-osios į 6-ąją.

IŠVADOS

Pirmoji mokykla, kurioje mokytojavo A. Dirsytė, buvo Vaikelio Jėzaus draugijos Mergaičių amatų ir ruošos mokykla (Kauņas). Ji mokė pradinį išsilavinimą įgijusias paaugles ir jaunuoles lietuvių kalbos ir literatūros. Šis darbas tęsėsi Lietuvos Respublikos laikotarpiu, nuo 1939 m. sausio 26 d. iki 1940 m. rugpjūčio 20 d., t. y. iki mokyklos uždarymo sovietmečio pradžioje.

Antroji mokykla, kurioje mokytojavo A. Dirsytė, buvo Vilniaus nepilnoji vidurinė suaugusiųjų mokykla. Ten ji vidurinio išsilavinimo neįgijusius jaunus suaugusiuosius, ne tik lietuvius, bet ir lenkus bei žydus, mokė vokiečių kalbos, buvo ir vienos lietuviškos klasės vedėja. Šis darbas tęsėsi sovietizacijos laikotarpiu, nuo 1940 m. spalio 10 d. iki 1941 m. rugpjūčio 1 d., t. y. iki mokyklos uždarymo vokiškosios okupacijos pradžioje.

Trečioji mokykla, kurioje mokytojavo A. Dirsytė, buvo Vilniaus II valstybinė vidurinė amatų mokykla. Ten ji mokė vokiečių kalbos ir buvo mergaičių klasės auklėtoja. Be to, ji dirbo pedagoginį darbą Vilniaus suaugusiųjų institute, kuris buvo jos ketvirtoji pedagoginė darbovietė. Šie darbai tęsėsi vokiečių okupacinio režimo sąlygomis, nuo 1941 m. spalio 1 d. iki 1944 m. birželio 15 d.

Penktoji mokymo įstaiga, kurioje mokytojavo A. Dirsytė, buvo Vilniaus II mergaičių gimnazija, kuri 1945 m. rugsėjo 29 d. pavadinta Vilniaus S. Nėries gimnazija. Ten ji mokė vokiečių kalbos ir buvo didelės klasės auklėtoja. Be to, ji dirbo Vilniaus liaudies universitete, t. y. pertvarkytame Vilniaus suaugusiųjų institute. Ten ji buvo inspektorė ar direktoriaus pavaduotoja, taip pat vokiečių kalbos mokytoja. Šie darbai tęsėsi pakartotinos sovietizacijos ir sunkiomis pokario sąlygomis, nuo 1944 m. rugsėjo 16 d. iki 1946 m. kovo 6 d., t. y. iki jos suėmimo.

Antrosios sovietizacijos laikotarpiu A. Dirsytė kryptingiau dirbo Vilniaus II mergaičių, arba S. Nėries, gimnazijoje, o Liaudies universitete apsiribojo kasdienių pareigų atlikimu ir humanistinių vertybių skleidimu. Tad būtent veikla gimnazijoje, kai „raudonajai imperijai“ nepalankios nuostatos, o ypač bet kokios nesankcionuotos iniciatyvos buvo vertinamos kaip priešiškos, buvo ne tik išsiskirianti, bet ir labai rizikinga.

Mokytoja A. Dirsytė buvo rami ir kukli asmenybė, tačiau pareiginga, kruopšti, principinga ir nuosekli pedagogė, gera auklėtoja, kuriai rūpėjo ne tik dalykinis mokinių paruošimas, bet ir kultūrinis jų išsilavinimas, ypač tradicinių vertybių ugdymas. Labiausiai vertintina jos neoficiali religinio ugdymo veikla pokario laikotarpiu.

A. Dirsytė ne tik puikiai suprato savo – Lietuvos pedagogės – uždavinius, bet ir

savąją – mokytojos katalikės – pareigą, nors gal ir naiviai tikėjosi, kad įmanoma anuometinio politinio režimo sąlygomis ją atlikti. Žvelgiant iš krikščioniškųjų dorybių perspektyvos, tokia pozicija leidžia vertinti A. Dirsytės pedagoginę veiklą pokario laikotarpiu kaip labai principingą ir atitinkančią pasaulimą sekti Kristumi.

Pirmuoju „raudonuoju“ laikotarpiu A. Dirsytė išvengė mokyklos sovietizacijos darbų, pasyviai kai kuriems jų priešinosi. Hitlerinės valdžios metais ir antrojo „raudonojo“ laikotarpio pradžioje ji skleidė humanistines vertybes. Be to, šiuo „raudonojo“ laikotarpio tarpsniu A. Dirsytė veikė auklėtinių religinio ugdymo labui. Tad ji laikytina pasyvia rezistente, veikiančia prieš mokyklą, kuriose ji dirbo, sovietizaciją, taip pat aktyvia rezistente prieš jos auklėtinių ateizaciją.

Nuorodos

¹ V. Kašauskienė, *Lietuvos mokyklos sovietizacija ir pasipriešinimas jai 1940–1964 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2002.

² *Adelė Dirsytė: gyvenimas ir darbai*, sudarė dr. Mindaugas Bloznelis, Vilnius: Katalikų akademija, 2003, p. 47, 52–57.

³ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 47.

⁴ Skirsniai „Mokytoja persikelia į Vilnių“ ir „Salomėjos Nėries gimnazijos mokytoja“ (*Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 52–57).

⁵ Žr. ir plg. *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 56, 489–546. Deja, liko nenurodyta, kas tuos liudijimus užrašė, kur yra jų originalai.

⁶ LCVA, f. 391, f. R-762.

⁷ LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, t. 3 ir priedas prie bylos.

⁸ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 500–502, 509–510, 525–527, 531–532; M. Kibirsktienė-Biekšaitė, „Auklėtoja“, *Dialogas*, 1999 m. balandžio 2 d., Nr. 13 (368), p. 15.

⁹ S. Ivanauskas, „Gyveno ir dirbo, kad Tėvynėje būtų šviesiau. Prisiminimų apie Adelę Dirsytę nuotrupos“, *XXI amžius*, 2000 m. balandžio 14 d., Nr. 28, p. 9.

¹⁰ Žr. *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 13.

¹¹ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 525.

¹² LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 17.

¹³ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 16.

¹⁴ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 4, arba f. R-858, ap. 2, b. 1180, l. 9–10. Šiuos duomenis A. Dirsytė nurodė ir vėliau – tų pačių metų kovo 7 d. ir balandžio 2 d. anketose (žr. *ibid.*, l. 5–6). Pildant vėliausią ir esant naujam skirsniai, t. y. apie darbo užmokestį, A. Dirsytė nurodė gaudavusi 59 litus.

¹⁵ LCVA, f. 1489, pažyma: http://www.archyvai.lt/lt/fondai/visuomenines_organizacijos/lcva_f1489_pazyma.html

¹⁶ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 585, l. 87.

¹⁷ LCVA, f. 391, ap. 8, b. 343, l. 54–55. (Citatos rašyba taisyta straipsnio autoriaus).

¹⁸ LCVA, f. 391, ap. 8, b. 343, l. 63.

¹⁹ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 585, l. 76.

²⁰ LCVA, f. 391, ap. 8, b. 343, l. 88, 91, 93, 94.

²¹ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 585, l. 81.

²² LCVA, f. 391, ap. 5, b. 585, l. 88.

²³ Žr. 1940 m. gegužės mėn. algų lapo išrašą (LCVA, f. 1489, ap. 1, b. 64, l. 1). Iš jo matyti, kad A. Dirsytė gavo 62 litus ir kad iš 13 pedagogų už ją mažiau gavo tik 3, kiti – nuo 93 iki 350 litų.

²⁴ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 585, l. 72.

²⁵ LCVA, f. 391, ap. 5, b. 585, l. 84.

²⁶ Žr. LCVA, f. 391, ap. 5, b. 585, l. 89.

²⁷ Nenurodydamas šaltinio M. Bloznelis teigė, kad 1940 m. birželio 4 d. VDU Teologijos ir filosofijos fakulteto taryba įvertino A. Dirsytės baigiamąjį darbą ir patvirtino jos aukštojo mokslo baigimo diplomą (*Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 51). Teiginius remia Teologijos ir filosofijos fakulteto pažymėjimas (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, priedas prie bylos, l. 8–5), A. Dirsytės tarnybinė kortelė (LCVA, f. 391, ap. 10, b. 3271, l. 1), kai kurie kiti archyviniai raštai. Pirmame dokumente dr. Z. Ivinskis už fakulteto dekaną pažymėjo, „kad Adėlei Dirsytei 1940.VI.4 Teologijos-Filosofijos Fakulteto Tarybos posėdyje pripažintas aukštojo mokslo baigimo diplomas su pažymiu gerai /4/“. Antrojo dokumento skirsnis „Išeitis mokslas (kur ir kada)“ nurodo: „V. D. U-te Humanitarinių mokslų diplomas 1940 m. VI. 4 d.“

²⁸ LCVA, f. 391, ap. 8, b. 343, l. 172–173. (Cituo-tas mokyklos pavadinimas rašomas pagal dabartines kalbos taisykles).

²⁹ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 12.

³⁰ Virtuali specializuota svetainė www.maps.lt rodo, kad tai – A. J. Greimo gatvė, esanti tarp II Birutės ir Naujosios Fredos rajonų.

³¹ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 13–15.

³² LCVA, f. 391, ap. 8, b. 343, l. 179.

³³ Pusmečiu vėliau, 1941 m. rugsėjo 27 d., A. Dirsytė gyvenimo aprašyme netiksliai nurodė, kad ji mokytojavo šioje mokykloje iki 1940 m. rugpjūčio 1 d. (LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 25, l. 83).

³⁴ LCVA, f. 631, ap. 7, b. 4807, l. 8.

³⁵ LCVA, f. R-858, ap. 2, b. 1180, l. 6.

³⁶ LCVA, f. R-858, ap. 2, b. 1180, l. 5.

³⁷ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 52.

³⁸ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 1–6. 1941 m. vasario 26 d. anketoje A. Dirsytė nurodė mokanti lietuvių ir vokiečių kalbas bei „truputį rusų ir lenkų“ (LCVA, f. R-858, ap. 2, b. 1180, l. 3), o 1942 m. sausio 17 d. anketoje rusų ir lenkų k. mokėjimas nenurodytas (LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 246, l. 5).

³⁹ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 10.

⁴⁰ Nepasirašytas nutarimo dublikatas, žr. LCVA, f. R-754, ap. 3, b. 327, l. 93.

⁴¹ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 3.

⁴² Įsakymo nuorašai, žr. LCVA, f. R-762, ap. 4, b. 210, l. 92–93; arba ten pat, b. 241, l. 306–307.

⁴³ Pranešimo nuorašas, žr. LCVA, f. R-858, ap. 2, b. 1180, l. 8.

⁴⁴ Tai rodo šioje mokykloje dirbusiųjų 1941 m. birželio 15 d. sąrašas (LCVA, f. R-762, ap. 1,

b. 167, l. 2–3). Pati A. Dirsytė 1941 m. rugsėjo 27 d. gyvenimo aprašyme ir 1942 m. sausio 17 d. anketoje teigė, kad šioje mokykloje dirbusi nuo 1940 m. spalio 8 d. (LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 25, l. 83; b. 246, l. 5).

⁴⁵ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 316–320. Baigiant rašyti straipsnį pavyko rasti originalius protokolus (LCVA, f. R-858, ap. 1, b. 42). Jų, palyginti su nuorašais, yra daugiau. Dublikatų turinys sutampa, skiriasi tik forma. Straipsnio nuorodos į šių protokolų nuorašus yra paliktos, o protokolų originalais remiamasi, kai trūksta nuorašų, t. y. posėdžių, įvykusių nuo 1941 m. kovo 31 d., protokolų.

⁴⁶ Iš tikrųjų L. Gira buvo švietimo komisaro pavaduotojas (Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 6, 2004, p. 695).

⁴⁷ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 99–100.

⁴⁸ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 322.

⁴⁹ Protokolo Nr. 2 nuorašas (LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 321).

⁵⁰ Protokolo Nr. 2 nuorašas (LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 322).

⁵¹ Protokolo Nr. 2 nuorašas (LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 322). (Citatos rašyta taisyta straipsnio autoriaus).

⁵² Pirmojo susirinkimo metu Pedagogų taryba pritarė „Spalio revoliucijos“ minėjimo paruošimo valdybos sudarymui, kuri buvo viena abejoms Vilniaus suaugusiųjų mokykloms ir kurios nariu tapo vėliau skundais susitepęs Nepilnosios mokyklos pedagogas A. Bitlierius. Pritarta ir savos mokyklos tokio pobūdžio valdybos sudarymui, kurios nariais, be minėto asmens, tapo vėliau „komunistine veikla“ ir priešišku lietuviams pasižymėję mokytojai A. Pomerancas ir V. Mergelis. Be to, „kom. L. Gira“ siūlė „dar prieš šventę išleisti sieninį laikraštį ir įsteigti komjaunimo kuopelę“, o direktorius A. Karelis prašė „visus mokinius [...] prirengti tinkamai paminėti Spalių revol. šventę“. Žr. LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 320. (Paskutinės citatos rašyta taisyta).

⁵³ Antrojo susirinkimo metu Pedagogų taryba nutarė, kad „Spalio revoliucijos šventės“ rengimu turi rūpintis (penkių) mokytojų komisija, tarp kurios narių – minėtieji A. Bitlierius, A. Pomerancas ir V. Mergelis. Šiame susirinkime taip pat nutarta, kad „sieninio laikraščelio redakcinė komisija“ – A. Strimaitytė, V. Mergelis ir B. Vasylytė. Be to, nurodyta, kad „eisenos kolona rūpinasi ir ją veda mok[ytojai] Bitlierius ir Pomerancas“, o „salės puošimu ir transparantais rūpinasi mok. Bitlieriuvienė, padedama

mokinių ir komjaunimo“. Paskutinis „raudonas“ tos dienos nutarimas – „mok. Bitlieriui pavesta suorganizuoti komjaunimo kuopelę ir pasirūpinti šventės metu surengti Lenino kampelį“. Žr. LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 321–322. (Citātų rašyba taisyta straipsnio autoriaus).

⁵⁴ Mokytojų apklausos, kuri atlikta 1940 m. lapkričio 29 d., raštas (LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 221).

⁵⁵ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 324–325.

⁵⁶ Citātų rašyba taisyta straipsnio autoriaus.

⁵⁷ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 11.

⁵⁸ Protokolo Nr. 7 nuorašas (LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 328).

⁵⁹ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 221–228.

⁶⁰ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 226.

⁶¹ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 237.

⁶² LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 187.

⁶³ Šio darbo rezultatas – 8 lapai mokytojų liudijimų (LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 187–195).

⁶⁴ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 190.

⁶⁵ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 190. (Citatos kalba taisyta straipsnio autoriaus).

⁶⁶ Protokolas Nr. 11, nuorašas (LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 247–248).

⁶⁷ Protokolas Nr. 12, nuorašas (LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 256–260).

⁶⁸ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 4.

⁶⁹ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 52.

⁷⁰ Pvz., 1941 m. vasario 27–28 d. mokyklos Pedagogų taryba svarstė mokinių lietuvių ir lenko ginčą, kuris baigėsi pirmojo smūgiu antrajam. Svarstymas tapo viešu Suaugusiųjų švietimo valdybą pasiekusiu konfliktu, o vienas lenkus palaikantis jo dalyvis (esą) terorizavo lietuvius, grasindamas pranešti kompartijai. Žr. LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 34, 37–38, 266–270.

⁷¹ Pvz., mokyklos Pedagogų tarybos 1941 m. vasario 28 d. protokolą, kur aprašytas minėto mokinių konflikto svarstymas, A. Dirsytė pasirašė kartu su kitais 9 lietuviais, o jų oponentai – 4 lenkai ir 1 žydas – protokolui nepritarė (plg. LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 34, 100).

⁷² Žr. Pedagogų tarybos 1941 m. kovo 31 d. susirinkimo protokolą (LCVA, f. R-858, ap. 1, b. 42, l. 86).

⁷³ LCVA, f. R-858, ap. 1, b. 42, l. 86–87.

⁷⁴ Žr. Pedagogų tarybos 1941 m. balandžio 8 d. susirinkimo protokolą (LCVA, f. R-858, ap. 1, b. 42, l. 88, 91).

⁷⁵ Pedagogų tarybos 1941 m. balandžio 25 d. susirinkimo protokolas (LCVA, f. R-858, ap. 1, b. 42, l. 95).

⁷⁶ Pedagogų tarybos 1941 m. gegužės 26 d. susirinkimo protokolas (LCVA, f. R-858, ap. 1, b. 42, l. 101, 104).

⁷⁷ LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 2–3.

⁷⁸ Žr. mokyklos direktoriaus 1941 m. birželio 19 d. pažymėjimo nuorašą (LCVA, f. R-858, ap. 2, b. 1180, l. 2).

⁷⁹ Įsakymo originalas, žr. LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 172a, p. 165; įsakymo nuorašas, žr. ten pat, ap. 1, b. 803, l. 23. Kitu dokumentu – Suaugusiųjų švietimo valdybos viršininko J. Geniušo pranešimu „Vilniaus nepilnosios vidurinės m-los direktoriui p. A. Kairieliui“ – nurodoma, kad ši mokykla „įjungtama į Vilniaus vidurinės mokyklos sudėtį“, tad direktorius „prašomas visą mokyklos turtą, bylas, pedagoginių ir administracijos personalą perduoti Vilniaus vidurinės mokyklos direktoriui p. A. Mažoniui“ (LCVA, f. R-762, ap. 1, b. 167, l. 4). Bet žinių, kad A. Dirsytė tapo šios mokyklos darbuotoja, nėra. Ji pati minėtoje 1942 m. sausio 17 d. anketoje teigė, kad „suaugusiųjų progimnazijoje“, t. y. nepilnojoje mokykloje, dirbusi iki 1941 m. liepos 31 d.

⁸⁰ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 9–10.

⁸¹ LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1192, l. 7.

⁸² LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 25, l. 82. Nors prašyme nurodyta, kad dokumentai būtų pateikti vėliau, toje pačioje archyvinėje byloje yra ta pačią dieną A. Dirsytės parašytas jos gyvenimo aprašymas (ibid., l. 83).

⁸³ LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 171, p. 31.

⁸⁴ LCVA, f. 391, ap. 10, b. 3271, l. 1.

⁸⁵ Netikslu teigti, kad šioje mokykloje A. Dirsytė dirbo 1942–1944 m. (*Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 52).

⁸⁶ Daugelio mokytojų bei instruktorių padėtį apibrėžiantis įsakymas, žr. LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 171, p. 75–98. Įrašas, kuriuo patvirtinamas A. Dirsytės kaip mokytojos cenzas, žr. dokumento 96 p. Šio įsakymo nuorašas, žr. ibid., b. 2a, l. 51–63, jo įrašas apie A. Dirsytės kaip mokytojos cenzą – l. 62.

⁸⁷ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 52.

⁸⁸ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 52–53.

⁸⁹ LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 246, l. 5.

⁹⁰ LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, t. 3, l. 71, 83.

⁹¹ LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, t. 3, l. 84–1 – 84–13. Yra ir konspekto dalies teiginių vertimas į rusų k. (ibid., l. 84–14).

⁹² Neformaliojo suaugusiųjų švietimo institucijos – Liaudies universitetai – Lietuvoje atsiranda nuo 1916 m., bet „1941 [...] organizuoti naujais pagrindais. Jų veiklai vadovavo Švietimo liaudies komisariato Suaugusiųjų švietimo valdyba“. Žr. Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 13, 2008, p. 79–80.

Čia klaidingai teigiama, kad, Lietuvą okupavus Vokietijai, liaudies universitetai uždaryti ir kad vėl pradėti steigti 1958 m. Švietimo generalinio tarėjo 1941 m. rugsėjo 15 d. įsakymu Vilniuje ir Kaune veikę liaudies universitetai pavadinti suaugusiųjų institutais (LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 176a, l. 27). Vilniaus suaugusiųjų institutas veikė iki 1944 m. rugsėjo 8 d., apie tai žr. toliau.

⁹³ LCVA, f. R-629, ap. 2, b. 176a, l. 103–104. Pažymėtina, kad A. Dirsytė 1942 m. sausio 17 d. minėta anketa netiksliai nurodė, kad ji suaugusiųjų institute dirbusi nuo 1941 m. spalio 1 d.

⁹⁴ Tai rodo šio instituto patalpų aprūpinimo kuru 1941–1942 m. sąrašas (LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 519, l. 362).

⁹⁵ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 52. Pažymėtina, kad šioje knygoje nurodomas šv. Teresės paveikslėlis, tačiau S. Ivanauskas mini šv. Teresėlės paveikslėlį.

⁹⁶ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 52.

⁹⁷ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 54. Šios publikacijos sudarytojas M. Bloznelis teigia, kad tame name, kur apsigyveno A. Dirsytė, yra A. Mickevičiaus biblioteka. A. Dirsytės gyvenamosios vietos adresu – Trakų g. 11–8 – nurodo minėtosios baudžiamosios bylos raštai. Žr., pvz., suėmimo orderį (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, t. 3, l. 3).

⁹⁸ LCVA, f. R-626, ap. 1, b. 184, l. 19. Pažymėtina, kad visų, dėl kurių buvo prašoma, atveju nurodyta ir kita jų darbovietė. A. Dirsytės atveju nurodyta V amatų mokykla. Manytina, kad tai – klaida, nes (kaip minėta) A. Dirsytė nuo 1941 m. dirbo II amatų mokykloje.

⁹⁹ Anot M. Bloznelio, „sovietų kariuomenei artėjant prie Vilniaus, Stasys Ivanauskas išvyko į Dirsynę“, o „Adelė liko Vilniuje“, „čia ji išgyveno gatvių kautynių pavojų, maisto ir vandens stygių“ (*Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 55).

¹⁰⁰ LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 1, l. 48. Apie A. Dirsytės paskyrimą šioms pareigoms byloja ir kiek vėlesnis – to paties mėnesio 21 d. – komisaro pavaduotojos M. Meškauskienės įsakymas (LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 4, l. 21) bei jo nuorašas (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, priedas prie bylos, l. 8–7).

¹⁰¹ Apie šį atleidimą informuoja minėtas komisaro pavaduotojos M. Meškauskienės įsakymas ir jo nuorašas.

¹⁰² Pagal Švietimo komisariato sudarytą A. Dirsytės asmens kortelę, atleidimo data yra rugsėjo 21 d. (LCVA, f. 391, ap. 10, b. 3272, l. 1).

¹⁰³ Šį paskyrimą rodo minėtas komisaro pavaduotojos M. Meškauskienės įsakymas ir jo nuorašas.

Mokytojos A. Dirsytės asmens kortelėje klaidingai nurodyta jos paskyrimo data – rugsėjo 5 d., t. y. toji diena, nuo kurios A. Dirsytė „atgaline data“ buvo paskirta Suaugusiųjų švietimo valdybos inspektorės pareigoms.

¹⁰⁴ Jau minėta, kad Visuotinė lietuvių enciklopedija klaidingai teigia, esą 1941 m. uždarytieji Liaudies universitetai vėl pradėti steigti 1958 m. Minėta ir tai, kad šios įstaigos 1941 m. rugsėjo mėn. pavadintos Suaugusiųjų institutais ir kad Vilniaus suaugusiųjų institute A. Dirsytė mokė vokiečių kalbos. Pridursime, kad švietimo komisaro J. Žiugždos 1944 m. rugsėjo 8 d. įsakymu Suaugusiųjų institutai pavadinti Liaudies universitetais (LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 1, l. 42). Toliau pateikiami faktai rodo, kad Vilniaus liaudies universitetas veikė.

¹⁰⁵ LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, priedas prie bylos, l. 8–8.

¹⁰⁶ Vėlesnis 1945 m. liepos 20 d. šios mokyimo įstaigos direktoriaus pasirašytas A. Dirsytės tarnybinis pažymėjimas nurodo, kad ji „universiteto“ inspektore dirba nuo 1944 m. rugsėjo 16 d. (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, priedas prie bylos, l. 8–11). Pastaroji data (neabejotina) buvo įrašyta pagal A. Dirsytės skyrimo šioms pareigoms įsakymą, t. y. netiksliai.

¹⁰⁷ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 55–56, 526.

¹⁰⁸ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 56.

¹⁰⁹ Pagal M. Bloznelį, A. Dirsytė areštuota „1946 m. kovo 6 d. naktį“ (*Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 184). Teiginio šaltiniai nenurodomi. NKGB dokumentų duomenimis, tai įvykę vėliau. Nutarimai suimti ir kardyti A. Dirsytę datuoti kovo 15 d. Ji pasirašė, kad informuota apie kardymą, kovo 18 d. Ta pati ir arešto orderio data, o suimtosios anketoje nurodyta, kad ji areštuota būtent tą dieną. Žr. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, t. 3, l. 1–5. Taigi A. Dirsytė galėjo būti suimta kovo 18 d. Tačiau jos buto kaimyno pasižadėjimas saugoti antspauduotą suimtosios kambarį ir pirmieji A. Dirsytės tardymo protokolai datuoti kovo 14 d. (ten pat, l. 11–21). Tai rodytų, kad ji suimta ne vėliau kaip kovo 14 d. Vis dėlto A. Dirsytės ir kitų asmenų teismo nuosprendyje nurodyta, kad jai bausmės trukmę reikia skaičiuoti nuo 1946 m. kovo 6 d. (*Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 316–317). Tai reiškia, kad, teismo duomenimis, A. Dirsytė suimta būtent tą dieną.

¹¹⁰ LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, priedas prie bylos, l. 8–10. Tikslų mokyklos pavadinimą nurodė A. Dirsytės auklėtinė A. Bielinytė (*Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 500).

¹¹¹ LCVA, f. R-726, ap. 6, b. 1, l. 310. Pagal rusų k. parašytą tardymo protokolą, A. Dirsytė šią mokyklą galėjusi vadinti II mergaičių, arba S. Nėries, gimnazija (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8945/3, t. 3, l. 12).

¹¹² 1945 m. rugsėjo 22 d. parengta Vilniaus II mergaičių gimnazijos 1945–1946 m. m. apyskaita nurodo, kad mokslo metai pradėti rugsėjo 1 d. Lentelės 9 dalyje nurodytas mokinių ir mergaičių skaičiai sutampa. Žr. LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 101, l. 173.

¹¹³ M. Kibirkštienė-Biekšaitė, op. cit.

¹¹⁴ LCVA, f. R-726, ap. 6, b. 2.

¹¹⁵ LCVA, f. R-726, ap. 6, b. 2, l. 1–14.

¹¹⁶ LCVA, f. R-726, ap. 6, b. 2, l. 327–339.

¹¹⁷ Žr. LCVA, f. R-726, ap. 6, b. 2, l. 1–2.

¹¹⁸ Kadangi mokytojos A. Dirsytės skyrimo į gimnaziją įsakymas buvo sunaikintas, turbūt ir po jos suėmimo kovo 6 d. parašytas jos atleidimo įsakymas sulaukė tokio paties likimo.

¹¹⁹ M. Kibirkštienė-Biekšaitė, op. cit.; *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 500.

¹²⁰ LCVA, f. R-726, ap. 6, b. 33, p. 6.

¹²¹ Žr. ir plg. *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 55, 500; M. Kibirkštienė-Biekšaitė, op. cit. Nurodytasis 48 auklėtinių skaičius (ko gera) nėra tikslus, nes gimnazijos direktorės 1944 m. lapkričio 24 d. užpildyta apyskaita nurodo, kad paskutinėje – VIII, t. y. XII – klasėje yra 43 mokinės (LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 33, p. 6).

¹²² LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 33, p. 8. Sprendžiant pagal lapų dydį ir sulenkimą, šis sąrašas – tai archyvinėje byloje esančios minėtos apyskaitos, kuri užpildyta 1944 m. lapkričio 24 d., priedas. Ir pagrindinį dokumentą, ir jo priedą pasirašė mokyklos direktorė A. Rapoportienė.

Artūras Grickevičius

ADELĖ DIRSYTĖ'S PEDAGOGICAL WORK (1939–1946)

Summary

The pedagogical work of Adelė Dirsytė, a teacher and resister, who is titled “God Maid” by the Lithuanian Catholic Church has not been so far analysed separately at a scientific level. The only one work (at the same time – a publicist work as well) on this subject is the book “*Adelė Dirsytė: her life and work*”, compiled by Dr. Mindaugas Bloznelis, Vilnius: Academy of the Catholics, 2003⁵. Yet, in this source, the pedagogic path of the hero of this article is described too narrowly, inaccurately, or (in any cases) misleadingly. Administrative and court documents present at the Central State Archive of Lithuania and Special Archive of Lithuania

¹²³ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 509–510.

¹²⁴ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 532.

¹²⁵ M. Kibirkštienė-Biekšaitė, op. cit.

¹²⁶ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 509–510. Tikslų anuometinį mokyklos adresą – Ignoto g. 3 – nurodo daugelis administracinių raštų, pvz., jos 1944–1945 mokslo metų mokinių apyskaita (LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 33, p. 6).

¹²⁷ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 501.

¹²⁸ *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 500.

¹²⁹ Citatos kalba ir rašyba taisyta straipsnio autoriaus.

¹³⁰ Vilniaus II mergaičių gimnazijos mokinių priėmimo duomenų apyskaita 1945–1946 m., 1945 m. rugsėjo 22 d. (LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 101, l. 173).

¹³¹ Vilniaus II mergaičių gimnazijos mokytojų pareigų pasiskirstymas (LCVA, f. R-762, ap. 6, b. 101, l. 170).

¹³² B. Poškutė, „Atsiminimų apie auklėtoją Adelę Dirsytę nuotrupos“, *Voruta*, 1999 m. rugsėjo 25 d., Nr. 33 (411), p. 7. (Citatos rašyba taisyta straipsnio autoriaus). Pažymėtina, kad M. Bloznelis šią liudininkę citavo netiksliai (žr. *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 55).

¹³³ Žr. *Adelė Dirsytė: gyvenimas...* p. 184.

Gauta 2019 09 02
Lietuvos gyventojų genocido ir
rezistencijos tyrimo centras,
Didžioji g. 17/1, Vilnius
Vytauto Didžiojo universitetas,
K. Donelaičio g. 58, Kaunas

allow analysing A. Dirsytė pedagogic work more thoroughly and describing it more accurately, while the testimonies of her class students and other pupils published assist in presenting expressly her character traits and merits as a teacher.

A. Dirsytė, within the period 1939–1946, worked in five educational institutions of different level. The first institution was Kaunas Society of the Holy Child Jesus Girls' School of Crafts and Housework. At this school, she used to teach Lithuanian language those adolescent girls and young women that had acquired primary education. This work lasted from 26 January 1939 to 20 August 1940, i.e., until

the moment of closing down the school; thus, she used to be a teacher during the times of Lithuanian Republic. The second school, where A. Dirsytė was employed as a teacher, was Vilnius Incomplete Secondary School of Adults. There, she taught German language those young adults, who had not acquired secondary education, among them there were young Poles and Jews as well, and she was a class mistress of one Lithuanian class too. There, she worked from 10 October 1940 until 1 August 1941, i.e., until the moment of closing down the school, thus, she was a teacher even during Sovietisation times. The third school, where A. Dirsytė worked as a teacher, – Vilnius State Secondary School of Crafts II, where she taught German and was a girls' class mistress. In addition, she worked at Vilnius Institute of Adults – it was her fourth pedagogic employment place. This working period continued from 1 October 1941 to 15 June 1944, she used to work as a teacher even under conditions of the Nazi occupation regime. The fifth school, where A. Dirsytė was employed as a teacher was Vilnius Girls' Gymnasium II, which in the autumn of 1945 was renamed and became Vilnius S. Nėris Gymnasium. There, she taught the German language and was the mistress of a Lithuanian class. In addition, he worked at Vilnius Folk University, i.e., at the reformed Vilnius Institute of Adults, where she was an inspector or deputy director and a German language teacher. This working period covered the time from 16 September 1944 until 6 March 1946, i.e., until her arrest. At the time, she worked under conditions of the repeated Sovietization and harsh post-war conditions.

A. Dirsytė during her seven-year pedagogic activity encountered even four political systems. The teaching environment was influenced greatly by the change in political attitude, especially during the 1st and the 2nd Stalinist periods. Nevertheless, A. Dirsytė made every effort to perform well her duties like those of a Lithuania's pedagogue and a member of a local Catholic community. During the first Stalinist occupation period, she avoided

the work, related to Sovietization of schools, and resisted actively against some. During the Nazi period, as well as during the beginning of the second Stalinist period, she disseminated human values. In addition, at the time A. Dirsytė was acting for the sake of religion education of her students. The facts available demonstrate that she, when at Folk University, limited herself to performing her daily duties and disseminating cultural values, yet, while working at Girls' Gymnasium II or at S. Nėris Gymnasium, her work included assignments in the field of religion education, i.e., she openly encouraged church-going, used to teach religion secretly and, perhaps, indirectly promoted joining into community groups, practicing religion. Thus, she went beyond the norms and limits of pedagogics, set by the regime. The activity of such type, when attitudes, improper in the eyes of authorities, especially unsanctioned initiatives, used to be valued as adverse ones, was distinguished and very risky. Thus, the teacher A. Dirsytė should be valued as a passive resister, acting against Sovietization of schools, where she was working, and active resister, acting against atheism formation among her students.

When discussing her personal traits, it should be pointed out, that A. Dirsytė was a balanced and modest person. When valuing her pedagogical properties, it shall be necessary to note that she was a dutiful, attentive, smart, diligent, having principles and consistent teacher and educationalist, who cared not only about good knowledge of the pupils, but also about their cultural education, especially – traditional value-based education. Her official educational work deserves attention and respect, especially unofficial pedagogic activity focused on religion education after the war. A. Dirsytė was slightly naively (perhaps) hoping that this work of hers and such activity were possible under conditions of Stalinist regime, yet her activity and pedagogic path throughout the post-war period in the aspect of Christian virtues should be valued as those of a Christ follower.